

Congregatie voor de Clerus

Directorium pro ministero et vita diaconorum permanentium

Directorium voor de dienst en het leven van permanent diakens

1. De rechtspositie van de diaken

De diaken als gewijde bedienaar

Het diaconaat ontspringt aan de toewijding en de zending van Christus, waaraan de diaken geroepen wordt deel te nemen.1 Door oplegging van de handen en het wijdingsgebed wordt hij tot een gewijd bedienaar, tot lid van de hiërarchie gemaakt. Deze omstandigheid bepaalt zijn theologische en juridische positie in de kerk.

De incardinatie

2. Op het moment van de toelating tot het diaconaat zullen alle kandidaten duidelijk schriftelijk hun bedoeling moeten uiten de kerk hun leven lang te dienen2 binnen een bepaald territoriaal of personaal omschreven gebied of in een instituut van gewijd leven respectievelijk een sociëteit van apostolisch leven met de mogelijkheid van incardinatie.3 De schriftelijke aanvaarding van een dergelijk verzoek is voorbehouden aan degene die tot incardinatie bevoegd is en bepaalt wie de ordinarius van de kandidaat is.4

De incardinatie is een juridische band met ecclesiologische en spirituele waarde in zoverre daarin de ambtelijke toewijding van de diaken aan de kerk tot uiting komt.

3. Een diaken die reeds in een kerkelijk rechtsgebied is geïncardineerd kan volgens het recht in een ander rechtsgebied worden geïncardineerd.5 De diaken die om juiste beweegredenen zijn ambt in een ander bisdom dan die van zijn incardinatie wenst uit te oefenen, moet de schriftelijke autorisatie van de beide bisschoppen hebben. De bisschoppen zouden die diakens van hun bisdom moeten begunstigen die van plan zijn zich hetzij definitief hetzij tijdelijk ter beschikking te stellen van de kerken die lijden onder schaarste aan geestelijken en in het bijzonder diegenen die verzoeken zich aan de zending *ad gentes* te wijden, onder voorwaarde van een specifieke nauwgezette voorbereiding. De noodzakelijke verhoudingen zullen met een passende overeenkomst tussen de belanghebbende bisschoppen worden geregeld.6

De bisschop is verplicht met bijzondere zorg de diakens van zijn bisdom te volgen.7 Hij zal persoonlijk of via een door hem gedelegeerde priester zorg voor hen dragen, waarbij hij bijzondere aandacht zal hebben voor hen die zich door hun levenssituatie in bijzondere moeilijkheden bevinden.

4. De in een instituut van gewijd leven of een sociëteit van apostolisch leven geïncardineerde diaken zal zijn ambt onder het gezag van de bisschop uitoefenen in al datgene wat de pastorale zorg en de openbare uitoefening van de eredienst en de werken van apostolaat betreft, terwijl hij ook onderworpen blijft aan zijn eigen oversten overeenkomstig hun bevoegdheden en trouw blijft aan de discipline van de betreffende gemeenschap.8 In geval van verplaatsing naar een

andere gemeenschap van een ander bisdom zal de overste de diaken aan de ordinarius moeten voordragen om van deze het verlof te verkrijgen het ambt uit te oefenen overeenkomstig de wijzen die zij zelf met een verstandig akkoord zullen bepalen.

5. De bijzondere roeping van de permanent diaken veronderstelt dat hij in deze wijdingsgraad blijft. Derhalve zal een eventuele overgang naar het priesterschap van ongehuwde of weduwnaar geworden permanent diakens altijd een zelden voorkomende uitzondering zijn, slechts mogelijk wanneer bijzondere en ernstige redenen daartoe aanleiding geven. De beslissing tot aanvaarding tot de wijdingsgraad van het priesterschap komt de eigen diocesane bisschop toe, tenzij er andere aan de Heilige Stoel voorbehouden beletselen zijn.⁹ Gegeven echter de uitzonderlijkheid van zo'n geval is het op zijn plaats dat hij van tevoren de Congregatie voor de Katholieke Opvoeding raadpleegt voor wat betreft het programma van intellectuele en theologische voorbereiding van de kandidaat en de Congregatie voor de Clerus aangaande het programma van pastorale voorbereiding en de aanleg van de diaken voor het priesterlijk dienstambt.

Sacramentele broederlijkheid

6. Krachtens de ontvangen wijding zijn de diakens in een sacramentele broederlijkheid onderling verbonden. Allen zetten zich in voor dezelfde zaak: de opbouw van het Lichaam van Christus onder het gezag van de bisschop, in gemeenschap met de paus.¹⁰ Iedere diaken moet zich met de medebroeders verbonden voelen door de band van de liefde, het gebed, de gehoorzaamheid rond de eigen bisschop, de ijver van het dienstambt en samenwerking.

Het is goed dat de diakens met instemming van de bisschop en in aanwezigheid van de bisschop zelf of van zijn gedelegeerde elkaar regelmatig ontmoeten om de uitoefening van het eigen dienstambt te evalueren, hun ervaringen uit te wisselen, de vorming voort te zetten en elkaar wederzijds in hun trouw te stimuleren. De bovengenoemde bijeenkomsten van permanent diakens kunnen ook van belang zijn voor de kandidaten voor de diakenwijding. Het is aan de plaatselijke bisschop om in de diakens die in het bisdom werkzaam zijn een 'geest van verbondenheid' te bevorderen, waarbij vermeden moet worden dat zich die 'korpsgeest' ontwikkelt die heeft bijgedragen tot het verdwijnen van het permanent diaconaat in de voorbije eeuwen.

7. De positie van de diaken brengt ook een geheel van bijzondere plichten en rechten met zich mee, naar de strekking van canon 273-283 van het *Wetboek van Canoniek Recht* voor de geestelijken in het algemeen en voor de diakens in het bijzonder.

8. De rite van de diakenwijding bevat de gehoorzaamheidsbelofte aan de bisschop: "Beloofst u mij en mijn opvolgers eerbied en gehoorzaamheid?"¹¹ Door gehoorzaamheid aan de bisschop te beloven neemt de diaken Jezus als model, de man van gehoorzaamheid bij uitstek (vgl. Fil 2,5-11), naar Wiens voorbeeld de eigen gehoorzaamheid wordt gekenmerkt door het luisteren (vgl. Heb 10,5 e.v.; Joh 4,34) en door de radicale beschikbaarheid (vgl. Lc 9,54 e.v.; 10,1 e.v.). Daarom spant hij zich vooral in om in volle overeenstemming met de wil van de Vader te handelen; tegelijkertijd zet hij zich ook in voor de kerk door volledig beschikbaar te zijn.¹² In het gebed en in de geest van gebed waarvan hij moet zijn doordrenkt zal de diaken dagelijks zijn totale zelfgave verdiepen, zoals de Heer "tot de dood, de dood aan een kruis" (Fil 2,8). Deze visie op gehoorzaamheid maakt ontvankelijk voor de concrete bijzonderheden van de verplichting die de diaken met de belofte bij de wijding op zich heeft genomen, volgens wat door de wet van de kerk is voorzien: "Clerici zijn eraan gehouden, tenzij zij door een wettig beletsel

verontschuldigd zijn, de taak die hun door hun Ordinaris toevertrouwd wordt, op zich te nemen en getrouw te vervullen.”¹³ De basis van deze plicht ligt in de deelname zelf aan het bisschopsambt, geschonken door het wijdingssacrament en door de kerkelijke zending. De omvang van gehoorzaamheid en beschikbaarheid wordt bepaald door het diaconaal dienstambt zelf en door alles wat een objectieve, directe en rechtstreekse verhouding daarmee heeft.

In het benoemingsdecreet zal de bisschop aan de diaken opdrachten toevertrouwen die aan de persoonlijke vaardigheden, de celibataire dan wel gezinssituatie, zijn vorming, zijn leeftijd, en zijn rechtmatige geestelijke verlangens beantwoorden. Ook het territoriale gebied of de personen op wie de apostolische dienst gericht is zullen worden omschreven; ook zal nader vermeld worden of de benoeming een voltijd- dan wel een deeltijdkarakter heeft en welke priester verantwoordelijk zal zijn voor de ‘cura animarum’ behorend tot het gebied waarop de benoeming zich afspeelt.

9. Geestelijken zijn verplicht om in een band van broederlijkheid en gebed te leven, door zich in te zetten in de onderlinge samenwerking en in die met de bisschop en door ook de zending van de leken gelovigen in kerk en wereld te erkennen en te bevorderen,¹⁴ door een sobere en eenvoudige stijl van leven te leiden die zich opent naar de ‘cultuur van het geven’ en een broederlijk samen delen begunstigt.¹⁵

10. Permanent diakens zijn niet gehouden clericaal gekleed te gaan zoals daarentegen wel de diakens die priesterkandidaat zijn,¹⁶ voor wie dezelfde normen gelden die in het algemeen voor priesters zijn voorzien.¹⁷ De leden van instituten van het gewijde leven en van sociëteiten van apostolisch leven houden zich aan wat voor hen door het *Wetboek van Canoniek Recht* is beschikt.¹⁸

11. De kerk erkent in de eigen canonieke regelgeving het recht van diakens om zich onderling te verenigen ter begunstiging van hun geestelijk leven, om werken van naastenliefde en barmhartigheid te beoefenen en om andere doeleinden na te streven, in volledige overeenstemming met hun sacramentele wijding en hun zending.¹⁹ Zoals aan andere clerici is het diakens niet toegestaan verenigingen of groeperingen van welke aard dan ook, dus ook burgerlijke, op te richten, zich daarbij aan te sluiten of daaraan deel te nemen, welke zich niet met de clericale staat verdragen of een obstakel vormen voor het ijverig volbrengen van het dienstambt. Ze zullen ook al die verenigingen vermijden die door hun aard, doelstelling en werkmethoden schadelijk zijn voor de volle hiërarchische gemeenschap van de kerk; ook die, welke schade berokkenen aan de identiteit van de diaken en aan de vervulling van de plichten die de diakens beoefenen ten dienste van het Volk Gods; en ten slotte die, welke tegen de kerk samenspannen.²⁰

Geheel onverzoenbaar met de diaconale staat zijn ook die verenigingen die diakens, onder het mom van representativiteit, in een soort corporatie of vakbond willen samenbrengen of dus in pressiegroepen en daarmee feitelijk hun heilig dienstambt tot een beroep of vak reduceren vergelijkbaar met functies van profane aard. Vervolgens zijn die verenigingen onverenigbaar die op een of andere wijze afbreuk doen aan de directe en rechtstreekse verhouding van elke diaken met zijn eigen bisschop.

Zulke verenigingen zijn verboden omdat zij schadelijk blijken te zijn voor de uitoefening van het heilige diakenambt dat het gevaar loopt beschouwd te worden als een ondergeschikte activiteit, en ze brengen aldus een houding binnen van oppositie tegenover de gewijde herders die slechts als werkgevers worden beschouwd.²¹

Men moge voor ogen houden dat geen enkele private vereniging kerkelijk erkend kan worden zonder een voorafgaande ‘recognitio’ van de statuten van de kant van de bevoegde kerkelijke overheid.²² Deze overheid heeft het recht en de plicht om te waken over de verenigingen en over het realiseren van de statutair vastgelegde doelstellingen.²³

Diakens afkomstig van kerkelijke verenigingen of bewegingen mogen nooit verstoken worden van de geestelijke rijkdommen van dergelijke gemeenschappen, waarbinnen zij hulp en steun voor hun zending ten dienste van de particuliere kerk kunnen blijven vinden.

12. De eventuele beroepsactiviteiten van de diaken hebben een andere betekenis dan die van de lekenengelovige.²⁴ Bij permanent diakens blijft de profane arbeid gekoppeld aan de dienst; zij immers moeten voor ogen houden dat de lekenengelovigen wegens hun bijzondere zending “er heel bijzonder toe geroepen worden om de kerk werkdadig aanwezig te doen zijn in die plaatsen en omstandigheden waar zij door hen alleen het zout van de aarde kan worden”.²⁵

De heersende discipline van de kerk verbiedt permanent diakens niet een beroep te aanvaarden en uit te oefenen met uitoefening van burgerlijk gezag noch ook zich in te zetten voor het beheer van tijdelijke goederen of wereldlijke ambten uit te oefenen met de plicht van rekenschapgeving, in afwijking van wat voor de andere geestelijken is bepaald.²⁶ Omdat een dergelijke afwijking niet passend kan blijken is voorzien dat het particuliere recht anders kan bepalen.

Bij het verrichten van commerciële en zakelijke activiteiten²⁷ – aan diakens toegestaan als er geen andere, van toepassing zijnde regelingen van particulier recht zijn – zijn diakens verplicht eerlijkheid en morele correctheid te tonen. Zij moeten zorgvuldig de plichten van gerechtigheid en van burgerlijke wetten die niet in strijd zijn met het natuurrecht, het leergezag, de wetten van de kerk en haar vrijheid, nakomen.²⁸

Deze uitzondering waardoor permanent diakens een profaan beroep mogen uitoefenen, is niet van toepassing op diakens die tot instituten van gewijd leven en sociëteiten van apostolisch leven behoren.²⁹

Permanent diakens zullen er altijd zorg voor dragen verstandig te zijn in hun beoordeling en daarbij advies in te winnen bij de eigen bisschop vooral in de ingewikkeldere situaties en gevallen. Ofschoon eerzaam en nuttig voor de gemeenschap zouden sommige beroepen – indien ze door een permanent diaken worden uitgeoefend – in bepaalde situaties moeilijk te verzoenen blijken met de pastorale verantwoordelijkheden eigen aan zijn ambt. Het bevoegde gezag moet derhalve met de behoeften van de kerkelijke gemeenschap en de vruchtbaarheid van de pastorale werkzaamheid ten dienste van haar voor ogen, op verstandige wijze de afzonderlijke gevallen beoordelen, ook wanneer dat een verandering van beroep na de diakenwijding met zich mee brengt.

In geval van gewetensconflict moeten diakens in overeenstemming met de leer en de discipline van de kerk handelen, ook al brengt dat een zwaar offer voor hen met zich mee.

13. Als gewijde bedienaars moeten diakens voorrang geven aan hun ambt en de pastorale naastenliefde en “zoveel mogelijk bevorderen dat de vrede en de eendracht op basis van rechtvaardigheid tussen de mensen bewaard blijft”.³⁰ Actieve inzet in politieke partijen en vakbonden kan worden toegestaan in situaties van bijzonder belang voor “de bescherming van de rechten van de kerk of de bevordering van het algemeen welzijn”,³¹ overeenkomstig de door de Bisschoppenconferentie uitgevaardigde bepalingen;³² samenwerking met partijen en vakbondskrachten die zich baseren op ideologieën, praktijk of coalities die in strijd zijn met de katholieke leer, blijft dus ten stelligste verboden.

14. Om “een aanzienlijke tijd” buiten het bisdom te verblijven zal de diaken, volgens de regelingen van het particulier recht, verlof moeten krijgen van de eigen ordinarius of de hogere overste.³³

Levensonderhoud en sociale voorzieningen

15. Diakens die in een profaan beroep werkzaam zijn moeten met de middelen uit deze werkzaamheden in hun eigen levensonderhoud voorzien.³⁴

Het is volstrekt legitiem dat degenen die zich geheel en al ten dienste van God stellen in de uitoefening van een kerkelijk ambt³⁵ op gerechte wijze worden beloond aangezien “de arbeider zijn loon waard is” (Lc 10,7) en “de Heer heeft bepaald dat de verkondigers van het evangelie van het evangelie moeten leven” (1Kor 9,14). Dat sluit niet uit dat, zoals reeds de apostel Paulus deed (vgl 1Kor 9,12), men niet zou kunnen afzien van dit recht en op andere wijze in het eigen onderhoud zou kunnen voorzien.

Het is niet eenvoudig voor iedereen algemene en bindende normen vast te stellen met betrekking tot het levensonderhoud gezien de grote verscheidenheid van situaties die er tussen diakens, in de verschillende kerken en in de verschillende landen bestaat. Bovendien moet men ten aanzien hiervan ook de eventuele akkoorden die door de Heilige Stoel en door de Bisschoppenconferenties met de regeringen van de landen zijn afgesloten voor ogen houden. Voor de toepasselijke bepalingen zij derhalve naar het particulier recht verwezen.

16. Inzoverre clerici actief en concreet aan de kerkelijke bediening zijn toegewijd, hebben zij recht op levensonderhoud, dat bestaat in “een passende vergoeding”³⁶ en sociale bijstand.³⁷

Met betrekking tot gehuwde diakens bepaalt het *Wetboek van Canoniek Recht* als volgt: “Gehuwde diakens die zich volledig aan de kerkelijke bediening wijden, verdienen een vergoeding te ontvangen waarmee zij in hun eigen onderhoud en in dat van hun gezin kunnen voorzien; wie evenwel op grond van een burgerlijk beroep dat zij uitoefenen of uitgeoefend hebben, een vergoeding krijgen, dienen uit de hieruit verkregen inkomsten voor zichzelf en de behoeften van hun gezin te zorgen.”³⁸ Bij het vaststellen dat de vergoeding ‘adequaat’ moet zijn gelden ook als maatstaven: de persoonlijke levenssituatie, de aard van het uitgeoefende ambt, omstandigheden van plaats en tijd, de levensbehoeften van de bedienaar (indien gehuwd, inclusief die van zijn gezin), rechtvaardige betaling van mensen die eventueel in zijn dienst hebben gestaan. Daarbij gaat het om algemene criteria die op alle clerici worden toegepast.

Om te voorzien in het “levensonderhoud van de clerici die in dienst zijn van het bisdom”, moet er in elke particuliere kerk een speciale instelling worden opgericht ten einde “goederen of vrijwillige bijdragen bijeen te brengen”.³⁹

Tenzij anders voorzien wordt de sociale bijstand ten behoeve van clerici aan een andere daarvoor bestemde instelling toevertrouwd.⁴⁰

17. Als ze niet uit een andere bron van levensonderhoud putten, hebben ook celibataire diakens die zich in voltijd aan de kerkelijke bediening ten behoeve van het bisdom wijden recht op vergoeding volgens het algemene principe.⁴¹

18. Gehuwde diakens die zich in voltijd aan de kerkelijke bediening wijden zonder uit andere bron enige economische schadeloosstelling te ontvangen moeten een zodanige vergoeding krijgen dat zij in staat zijn te voorzien in het eigen levensonderhoud en dat van het gezin,⁴² in overeenstemming met bovengenoemd algemeen principe.

19. Gehuwde diakens die zich in voltijd of deeltijd aan de kerkelijke bediening wijden maar een vergoeding ontvangen voor hun burgerlijk beroep dat zij beoefenen of hebben beoefend, zijn gehouden met de inkomsten uit een dergelijke vergoeding te voorzien in de eigen behoeften en die van hun eigen gezinnen.⁴³

20. Het is aan het particulier recht om met passende normen andere aspecten van deze ingewikkelde materie te regelen door bijvoorbeeld vast te leggen dat de instanties en parochies waaraan de dienst van een diaken ten goede komt verplicht zijn de lopende kosten die hij bij het vervullen van zijn bediening maakt te vergoeden.

Het particulier recht kan bovendien bepalen welke last het bisdom op zich moet nemen tegenover een diaken die zonder schuld zijn baan in de burgermaatschappij kwijt is geraakt. Evenzo is het gepast de eventuele economische verplichtingen van het bisdom te preciseren tegenover de vrouw en de kinderen van een overleden gehuwde diaken. Indien mogelijk is het passend dat de diaken voor zijn wijding zich bij een verzekering aansluit die in deze gevallen voorziet.

Verlies van de diaconale staat

21. De diaken is geroepen om met edelmoedige toewijding en altijd vernieuwde volharding de ontvangen wijding in vertrouwen op de eeuwige trouw van God te beleven. Eenmaal geldig ontvangen wordt de heilige wijding nooit nietig. Maar de clericale staat kan worden verloren volgens de canonieke normen.⁴⁴

2. De dienst van de diaken

Diaconale functies

22. De dienst van de diaken is door het Tweede Vaticaans Concilie samengevat in de drieslag "diaconie van de liturgie, het woord en de liefdewerken".⁴⁵ Op deze wijze wordt de deelname van de diaken aan het ene en drievoudige ambt van Christus in het gewijde dienstambt uitgedrukt. De diaken "is leraar in zoverre hij het Woord Gods verkondigt en verklaart; hij heiligt, in zoverre hij de sacramenten van de doop en de eucharistie en de sacramentaliën bedient, deelneemt aan de celebratie van de heilige mis als 'bedienaar van het Bloed' en de eucharistie bewaart en uitdeelt; hij is leider, in zoverre hij bezieling geeft aan de gemeenschap of sectoren van het kerkelijk leven".⁴⁶ Aldus assisteert en dient de diaken de bisschop en de priesters, die in elke liturgie voorgaan, waken over de leer en het volk Gods leiden.

Bij de dienst aan de gemeenschap van de gelovigen moet de dienst van de diakens "zonder vooroordelen en onbedachtzame initiatieven meewerken aan het tot stand komen van de eenheid van de christenen",⁴⁷ door die "menselijke eigenschappen te ontwikkelen die iemand aanvaardbaar en geloofwaardig maken, door te waken over zijn spreken en oog te hebben voor zijn persoonlijke talenten op het gebied van de dialoog, om te komen tot een waarachtige oecumenische houding".⁴⁸

Diaconie van het Woord

23. Tijdens de wijding overhandigt de bisschop het evangelieboek aan de diaken met deze woorden: "Ontvang het evangelie van Christus waarvan gij verkondiger zijt geworden."⁴⁹ Evenals priesters wijden diakens zich toe aan alle mensen door hun goed gedrag, door de openlijke predicatie van het mysterie van Christus, het doorgeven van de christelijke leer of door het bestuderen van actuele problemen. De belangrijkste functie van de diaken is daarom samen te werken met de bisschop en de priesters in de uitoefening van de bediening⁵⁰ niet van de eigen wijsheid naar van het woord Gods, waarbij hij allen uitnodigt tot bekering en heiligheid.⁵¹ Om deze zending te vervullen zijn diakens gehouden zich voor alles voor te bereiden door een nauwgezette studie van de heilige Schrift, van de traditie, de liturgie en van het leven van de

kerk.⁵² Bovendien zijn zij gehouden zich bij de interpretatie en toepassing van de heilige geloofsschat gewillig te laten leiden door het leergezag van hen die “getuigen van de goddelijke en katholieke waarheid”⁵³ zijn, de paus van Rome en de bisschoppen in gemeenschap met hem,⁵⁴ teneinde “het mysterie van Christus volledig en getrouw”⁵⁵ voor te houden.

Ten slotte is het noodzakelijk dat zij de kunst leren doeltreffend en volledig, in de gevarieerde culturele situaties en in de verschillende levensstadia het geloof mee te delen aan de moderne mens.⁵⁶

24. Het is eigen aan de diaken het evangelie te verkondigen en het woord Gods te prediken.⁵⁷ Diakens genieten onder de door het recht voorziene voorwaarden de bevoegdheid om overal te prediken.⁵⁸ Deze bevoegdheid ontspringt aan het sacrament en moet worden uitgeoefend met tenminste de stilzwijgende toestemming van de rector van de kerk met de nederigheid van iemand die dienaar en niet heer van het woord Gods is. Om die reden blijft de waarschuwing van de apostel actueel: “Daarom geven wij de moed niet op, nu wij door Gods ontferming met deze dienst zijn belast. Wij laten ons niet in met laffe heimelijkheid, wij gaan niet met sluwheid te werk en wij vervalsen Gods woord niet. Door de waarheid openlijk te verkondigen bevelen wij ons aan bij het geweten van alle mensen, ten overstaan van God” (2 Kor 4,1-2).⁵⁹

25. In geval dat zij voorgaan in een liturgische viering of wanneer zij volgens de heersende normen⁶⁰ de opdracht daartoe krijgen, moeten diakens groot belang hechten aan de homilie als “verkondiging van de wonderbare daden van God ... in het mysterie van Christus, dat ... tegenwoordig en werkzaam is, vooral bij de liturgische vieringen”.⁶¹ Ze moeten haar daarom met bijzondere zorg weten voor te bereiden in gebed, in de studie van de gewijde teksten, in volle harmonie met het leergezag en zich in te leven in de situatie van hun gehoor.

Ze dienen ook zorgvuldige aandacht te schenken aan de catechese van de gelovigen in de verschillende stadia van het christelijk bestaan, zo dat zij geholpen worden het geloof in Christus te leren kennen, het te versterken door het ontvangen van de sacramenten en er uitdrukking aan te geven in het eigen leven, dat van het gezin, in het beroepsleven en het sociale leven.⁶² Deze catechese is vandaag de dag des te dringender noodzakelijk en ze moet des te vollediger, trouwer, helderder en probleemlozer zijn naarmate de maatschappij geseculariseerd is en de uitdagingen toenemen waarvoor de mens en het evangelie zich door het moderne leven gesteld weten.

26. Voor deze maatschappij is de nieuwe evangelisatie bestemd. Ze vereist een uiterst onbaatzuchtige inzet van de kant van de gewijde bedienaars. Om haar “gevoed door het gebed en vooral door de liefde tot de eucharistie”⁶³ te bevorderen moeten de diakens naast hun deelname aan diocesane of parochiële programma’s over catechese, evangelisatie en voorbereiding op de sacramenten het woord uitdragen in hun eventuele beroepsomgeving hetzij met een uitdrukkelijk woord hetzij door hun louter actieve aanwezigheid op de plaatsen waar de openbare mening wordt gevormd of waar ethische normen (zoals de sociale dienstverlening en de dienstverlening ten behoeve van de rechten van het gezin, van het leven en dergelijke) worden toegepast. Ze moeten ook de grote mogelijkheden in overweging nemen die het godsdienst- en moraalonderricht op scholen,⁶⁴ het onderwijs aan katholieke en openbare universiteiten⁶⁵ en het adequate gebruik van moderne communicatiemiddelen⁶⁶ aan de bediening van het woord te bieden hebben.

Deze nieuwe areopagi vereisen uiteraard behalve de noodzakelijke gezonde leer een zorgvuldige specifieke voorbereiding; hoe dan ook, ze vormen evenzeer effectieve middelen om het evangelie bij de mensen van onze tijd en naar de maatschappij zelf te brengen.⁶⁷

Ten slotte zullen de diakens voor ogen houden dat zij geschriften inzake geloof en zeden voor publicatie aan het oordeel van de ordinarius moeten onderwerpen⁶⁸ en dat toestemming is

vereist van de plaatselijke ordinarius om over publicaties te schrijven die de katholieke godsdienst of de goede zeden plegen aan te vallen. Voor wat betreft uitzendingen via radio en televisie zal men zich houden aan wat door de Bisschoppenconferentie is bepaald.⁶⁹

Hoe dan ook, ze dienen zich steeds bewust te zijn van de primaire en onherroepelijke noodzaak zich nooit in te laten met welk compromis ook bij het uiteenzetten van de waarheid.

27. De diakens moeten zich herinneren dat de kerk van nature missionair is⁷⁰ zowel omdat zij uit de zending van de Zoon en uit de zending van de heilige Geest overeenkomstig de bedoeling van de Vader is voortgekomen, als ook omdat zij van de verrezen Heer de uitdrukkelijke opdracht heeft ontvangen om aan elk schepsel het evangelie te verkondigen en hen te dopen die zullen geloven (vgl. Mc 16,15-16; Mt 28,19). Van deze kerk zijn de diakens bedienaars en daarom kunnen zij, ook al zijn zij in een particuliere kerk geïncardineerd, zich niet onttrekken aan de missionaire opdracht van de universele kerk en moeten zij daarom altijd ook open blijven voor de 'missio ad gentes' op de wijze en naar de mate die, als ze gehuwd zijn, hun gezinsverplichtingen en hun beroepsplichten toelaten.⁷¹

Het dienstaspect is aan het missionair aspect van de kerk gebonden; oftewel de missionaire inzet van de diaken omvat de dienst van het woord, van de liturgie en van de liefdewerken, die op hun beurt zich voortzetten in het dagelijks leven. De zending omvat getuigenis van Christus ook bij het eventueel uitoefenen van een burgerlijk beroep.

Diaconie van de liturgie

28. De wijdingsrite maakt nog een aspect van het dienstwerk van de diaken duidelijk: de dienst aan het altaar.⁷²

De diaken ontvangt het wijdingssacrament om in hiërarchische gemeenschap met de bisschop en de priesters in het gewaad van bedienaar dienstbaar te zijn aan de heiliging van de christelijke gemeenschap. Aan het dienstwerk van de bisschop en, daaraan ondergeschikt, aan dat van de priesters verleent de diaken sacramentele hulp, innerlijk, organisch en onverwarbaar.

Omdat zijn diakenschap aan het altaar uit het wijdingssacrament voortkomt is het duidelijk dat dit wezenlijk verschilt van elke liturgische bediening die de herders aan niet-gewijde gelovigen kunnen toevertrouwen. De liturgische bediening van de diaken verschilt ook van de priesterlijke gewijde bediening.⁷³

Daaruit volgt dat de diaken bij het opdragen van het eucharistisch offer niet in staat is dit mysterie te voltrekken, maar, van de ene kant, effectief het gelovige volk vertegenwoordigt en het op eigen wijze helpt het aanbieden van het eigen leven met het offer van Christus te verenigen, en van de andere kant in naam van Christus zelf de kerk helpt deel te krijgen aan de vruchten van zijn offer.

Omdat "de liturgie het hoogtepunt is waarnaar de kerk in al haar handelen streeft en tevens de bron waaruit al haar kracht voortvloeit",⁷⁴ is dit voorrecht van de diakenwijding ook bron van een sacramentele genade die erop gericht is om geheel deze bediening vruchtbaar te maken; aan een dergelijke genade moet ook worden beantwoord met een nauwgezette en diepgaande theologische en liturgische voorbereiding om waardig aan de viering van de sacramenten en sacramentaliën te kunnen deelnemen.

29. Bij de uitoefening van zijn bediening zal de diaken altijd het besef levend houden dat "elke liturgische viering, als werk van Christus, de Priester, en van zijn lichaam, de kerk, bij uitstek een heilig handelen is, dat door geen enkel ander handelen van de kerk op gelijke titel en in gelijke mate in krachtbaarheid wordt geëvenaard".⁷⁵ De liturgie is bron van genade en heiliging. Zijn krachtbaarheid is van Christus de verlosser afkomstig en steunt niet op de

heiligheid van de bedienaar. Deze zekerheid zal de diaken nederig stemmen; hij zal nooit afbreuk kunnen doen aan het werk van Christus. Dat zal hem tegelijkertijd tot een heilig leven aanzetten om er een waardig bedienaar van te zijn. De liturgische handelingen kunnen dus niet worden teruggebracht tot persoonlijke of sociale handelingen die eenieder op eigen wijze kan vieren maar behoren tot het universele lichaam van de kerk.⁷⁶ De diakens moeten de liturgische voorschriften die eigen zijn aan de heilige geheimen met een zodanige toewijding in acht nemen dat zij daardoor de gelovigen in een bewuste deelname betrekken welke hun geloof versterkt, eer aan God brengt en de kerk heiligt.⁷⁷

30. Overeenkomstig de traditie van de kerk en hetgeen er door het recht is vastgesteld⁷⁸ komt het diakens toe “de bisschop en de priesters bij te staan in de viering van de heilige mysteriën”.⁷⁹ Daarom zullen zij er zich voor inzetten vieringen te bevorderen waarin de gehele verzamelde gemeenschap wordt betrokken, waarbij zij zorg dragen voor de innerlijke deelname van allen en de uitoefening van de verschillende bedieningen.⁸⁰

Ze moeten de eveneens belangrijke esthetische dimensie voor ogen hebben die de gehele mens de schoonheid van wat wordt gevierd doet ervaren. Muziek en zang, zij het ook bescheiden en eenvoudig, het woord van verkondiging, de gemeenschap van de gelovigen die de vrede en de vergeving van Christus leven, zijn een kostbaar goed dat de diaken door zijn manier van doen zal versterken.

Ze dienen steeds trouw te zijn aan wat door de liturgische boeken wordt gevraagd zonder ook maar iets op eigen initiatief toe te voegen, weg te laten of te wijzigen.⁸¹ De liturgie in eigen hand nemen staat gelijk aan haar van de rijkdom van het Christusmysterie die zij bevat beroven, en zou een teken kunnen zijn van een zekere hoogmoed tegenover wat door de wijsheid van de kerk is vastgesteld. Daarom moeten zij zich beperken tot het volbrengen van alles en alleen doen waartoe zij bevoegd zijn.⁸² Ze moeten op waardige wijze de voorgeschreven liturgische gewaden dragen.⁸³ De dalmatiek in de verschillende liturgische kleuren, gedragen over de albe, cingel en de stoel, “is het eigen gewaad van de diaken”.⁸⁴

De dienst van de diaken strekt zich uit tot de voorbereiding van de gelovigen op de sacramenten en ook tot pastorale zorg aan hen na afloop van de viering.

31. Met de bisschop en de priester is de diaken gewone bedienaar van de doop.⁸⁵ De uitoefening van deze bevoegdheid vereist ofwel verlof van de pastoor aan wie op bijzondere wijze het dopen van zijn parochianen⁸⁶ toekomt ofwel dat zich een noodsituatie voordoet.⁸⁷ Van bijzondere belang is de diakendienst bij de voorbereiding op dit sacrament.

32. Bij het vieren van de eucharistie assisteert en helpt de diaken degenen die de verzamelde gemeenschap voorgaan en het Lichaam en Bloed van de Heer consacreran, dat wil zeggen de bisschop en de priesters⁸⁸ volgens wat door de *Institutio Generalis* van het *Romeins Missaal* is vastgesteld⁸⁹ en brengt aldus Christus de Dienaar in beeld: hij staat de priester terzijde en helpt hem, met name assisteert hij bij de viering van de heilige mis een blinde of anderszins gehandicapte priester.⁹⁰ Aan het altaar verricht hij de dienst aan de kelk en het boek; hij draagt aan de gelovigen de gebedsintenties voor en nodigt ze uit tot het uitwisselen van de vredeswens; bij afwezigheid van andere bedienaars vervult hij zonodig hun taken.

Het is niet zijn opgave de woorden van het eucharistisch gebed en de vaste gebeden uit te spreken, noch ook de handelingen en de gebaren te voltrekken die alleen hem toekomen die voorgaat en consacreert.⁹¹

Het is eigen aan de diaken de boeken van de heilige Schrift te verkondigen.⁹²

Als gewoon bedienaar van de heilige communie⁹³ deelt hij deze tijdens of buiten de viering uit en brengt haar ook in de vorm van viaticum naar de zieken.⁹⁴ De diaken is ook gewoon bedienaar van de uitstelling van het Allerheiligst Sacrament en van de eucharistische zegen.⁹⁵

Het komt hem toe bij afwezigheid van de priester in eventuele zondagsvieringen voor te gaan.⁹⁶

33. Aan diakens kan de zorg voor de gezinspastoraal worden toevertrouwd, waarvan de bisschop de eerstverantwoordelijke is. Deze verantwoordelijkheid om het gezin te steunen bij moeilijkheden en in situaties waarin het lijdt, strekt zich uit tot morele en liturgische problemen, maar ook tot problemen van persoonlijke en sociale aard.⁹⁷ Een dergelijke verantwoordelijkheid kan op diocesaan niveau of, onder gezag van een pastoor, op lokaal niveau worden uitgeoefend door catechese over het christelijk huwelijk, persoonlijke voorbereiding van toekomstige trouwparen, de vruchtbare viering van het sacrament en de hulp die aan de gehuwden na hun huwelijksluiting wordt aangeboden.⁹⁸

Gehuwde diakens kunnen een grote bijdrage leveren aan het uiteenzetten van de blijde boodschap over de huwelijksliefde en de deugden die deze beschermen, en aan de uitoefening van het christelijk en menselijk verantwoord ouderschap.

Het is ook de taak van de diaken om, mits hij daartoe van de pastoor of de plaatselijke ordinarius de bevoegdheid heeft ontvangen, *extra Missam* voor te gaan in de huwelijksviering en in naam van de kerk de huwelijkszegen te geven.⁹⁹ De aan de diaken verleende delegatie kan onder bepaalde voorwaarden ook een algemene zijn¹⁰⁰ en kan ook uitsluitend op de door het *Wetboek van Canoniek Recht* gepreciseerde wijze gesubdelegeerd worden.¹⁰¹

34. Het is gedefinieerde leer¹⁰² dat de toediening van het sacrament van de ziekenzalving voorbehouden is aan de bisschop en aan de priesters, hetgeen samenhangt met de afhankelijkheid van dit sacrament van de zondevergeving en het waardig ontvangen van de eucharistie. De pastorale zorg voor zieken kan aan diakens worden toevertrouwd. De veeleisende dienst om hen in hun verdriet bij te staan, de catechese ter voorbereiding op het ontvangen van het sacrament van de zalving, de aanvulling op de priester waar het de voorbereiding van gelovigen op hun dood betreft en de bediening van het Viaticum met de eigen ritus zijn middelen waarmee diakens de liefde van de kerk aanwezig doen zijn bij de gelovigen.¹⁰³

35. Diakens hebben de door de kerk vastgelegde plicht om de getijden te vieren waarmee heel het Mystieke Lichaam zich verenigt met het gebed dat Christus het Hoofd aan de Vader opdraagt. Bewust van deze verantwoordelijkheid zullen zij dagelijks de getijdenliturgie vieren volgens de goedgekeurde liturgische boeken en de door de Bisschoppenconferentie bepaalde wijzen.¹⁰⁴ Ze zullen bovendien proberen de deelname van de christelijke gemeenschap aan deze liturgie te bevorderen, welke nooit een privé-handeling maar altijd een eigen handeling van heel de kerk is¹⁰⁵ ook wanneer de viering individueel is.

36. De diaken is bedienaar van sacramentaliën, dat wil zeggen van die "heilige tekenen, waardoor naar het voorbeeld van de sacramenten voornamelijk uitwerkingen van geestelijke aard worden aangeduid en op grond van het smeekgebed van de kerk verkregen".¹⁰⁶ De diaken kan derhalve zegeningen uitdelen die enger verbonden zijn aan het kerkelijk en sacramenteel leven en die hem uitdrukkelijk van rechtswege worden toegestaan¹⁰⁷ en het komt hem bovendien toe in de uitvaartliturgie zonder misviering en bij de begrafenisritus voor te gaan.¹⁰⁸

Maar mocht er een priester aanwezig en beschikbaar zijn dan moet hij hem de taak om voor te gaan toevertrouwen.¹⁰⁹

Diaconie van de liefde

37. Krachtens het wijdings sacrament neemt de diaken in gemeenschap met de bisschop en het diocesaan presbyterium ook deel aan dezelfde pastorale functies¹¹⁰ maar oefent ze op een andere wijze uit door de bisschop en de priesters te dienen en te helpen. Inzoverre deze deelname door het sacrament wordt bewerkstelligd zorgt zij ervoor dat de diakens het Godsvolk in Christus' naam dienen. Maar juist daarom dienen zij haar uit te oefenen met nederige liefde en, overeenkomstig de woorden van de heilige Polycarpus, altijd "barmhartig en vol ijver te zijn en voort te schrijden in de waarheid van de Heer, die de Dienaar van allen geworden is"¹¹¹. Het gezag dat zij uitoefenen in hiërarchische gemeenschap met de bisschop en met de priesters zoals de eenheid van wijding en zending vereist¹¹², is dus liefdesdienst en heeft tot doel alle leden van de particuliere kerk bij te staan en vooruit te helpen opdat zij in de geest van gemeenschap en overeenkomstig hun charisma's kunnen deelnemen aan het leven en de zending van de kerk.

38. In de bediening van de liefde moeten de diakens zich aan Christus de Dienaar, die zij vertegenwoordigen, spiegelen, en vooral zich wijden aan "de functies van liefdadigheid en administratie"¹¹³. Daarom vraagt de bisschop aan God de Vader voor hen in het wijdingsgebed: "Sier hen met tal van goede eigenschappen: oprechte liefde, zorgzaamheid voor zieken en armen, bescheidenheid wanneer zij leiding geven ... dat zij zich houden aan Christus, die niet gekomen is om gediend te worden, maar om te dienen."¹¹⁴ Door voorbeeld en woord moeten zij zich daarvoor inzetten dat alle gelovigen in navolging van het voorbeeld van Christus zich voortdurend in dienst stellen van hun broeders en zusters.

De diocesane en parochiële liefdadigheidswerken die tot de eerste plichten van de bisschop en de priesters horen, worden overeenkomstig het getuigenis van de traditie van de kerk door hen overgedragen aan de dienaars in het kerkelijk dienstambt, dat wil zeggen aan de diakens;¹¹⁵ zo ook de liefdadigheidsdienst op het vlak van de christelijke opvoeding; het inspirerend begeleiden van gebedskringen, van kerkelijke jongerengroepen en van lekgroepen; de bevordering van het leven in elk stadium en van de omvorming van de wereld volgens de christelijke ordening.¹¹⁶ Op deze terreinen is hun dienst bijzonder kostbaar omdat in de huidige omstandigheden de geestelijke en materiële noden van de mensen waarop de kerk geroepen is een antwoord te geven, zeer uiteenlopend zijn. Daarom moeten zij trachten allen zonder onderscheid van dienst te zijn, met bijzondere aandacht voor degenen die het meest lijden en voor zondaars. Als bedienaren van Christus en de kerk moeten zij boven elke ideologie en partijdigheid kunnen staan om de zending van de kerk niet te beroven van haar kracht, die de liefde van Christus is. De diaconie moet immers de liefde van God aan de mens ervaarbaar maken en hem tot bekering brengen, tot het zich openen voor de genade.

De charitatieve functie van diakens brengt ook een passende dienst in het beheer van goederen en liefdadigheidswerken van de kerk met zich mee. Diakens hebben op dit terrein de functie "in naam van de hiërarchie charitatieve en administratieve plichten te vervullen en sociaal hulpwerk te verrichten".¹¹⁷ Dus mocht zich de gelegenheid voordoen dan kunnen zij worden benoemd voor de functie van diocesaan econoom¹¹⁸ of worden benoemd in de diocesane raad voor economische aangelegenheden.¹¹⁹

De canonieke zending van permanent diakens

39. Het ene of het andere van de drie terreinen van diaconale bediening zal al naar gelang de omstandigheden stellig een groter of kleiner percentage van de werkzaamheden van iedere diaken in beslag nemen, maar tezamen vormen zij een eenheid van dienst aan het goddelijke verlossingsplan: de bediening van het woord voert tot bediening van het altaar, die op haar

beurt de liturgie naar het dagelijks leven vertaalt, hetgeen uitmondt in de liefdadigheid: “Als we de diepe geestelijke aard van deze diaconia beschouwen dan kunnen wij beter de onderlinge samenhang van de drie gebieden van de bediening waarderen die volgens de overlevering met het diaconaat worden geassocieerd, namelijk de bediening van het woord, de bediening van het altaar en de bediening van de liefdadigheid. Alnaargelang de omstandigheden kan deze of gene bijzonder belang krijgen in het individuele werk van een diaken, maar deze drie bedieningen zijn onafscheidelijk verenigd in de dienst van het verlossingswerk van God.”¹²⁰

40. In de loop van de geschiedenis heeft de dienst van het diaconaat veelvuldige verschijningsvormen aangenomen om de verschillende noden van de christelijke gemeenschap te kunnen lenigen en haar in staat te stellen haar zending van naastenliefde te beoefenen. Het komt alleen aan de bisschoppen toe¹²¹, die “als plaatsvervangers en afgezanten van Christus”¹²² leiding geven aan en zorg dragen voor de particuliere kerken, om volgens de norm van het recht het kerkelijk ambt aan elke diaken te verlenen. Bij de ambtsverlening is het noodzakelijk om met aandacht zowel de pastorale noden als eventueel ook de persoonlijke, bij gehuwden de gezins- en de beroepssituatie van permanent diakens mee te wegen. In ieder geval is het echter van het grootste belang dat de diakens al naargelang hun mogelijkheden de eigen bediening ten volle kunnen uitoefenen, in verkondiging, in de liturgie en in de liefdadigheid. Zij mogen niet tot bijkomstige taken, louter aanvullende functies of taken die gewoonlijk door niet-gewijde gelovigen kunnen worden vervuld, worden gedegradeerd. Alleen zo treden permanent diakens in hun ware identiteit van bedienaren van Christus op en niet als leken die zich op bijzonder wijze in het leven van de kerk engageren.

Om het eigen welzijn van de diaken en om niets aan de improvisatie over te laten is het nodig dat de wijding wordt begeleid door een duidelijke bekleding met pastorale verantwoordelijkheid.

41. Het diaconale dienstambt vindt gewoonlijk op de verschillende terreinen van de diocesane pastoraal en in de parochie in verschillende vormen zijn eigen werkveld.

De bisschop kan aan diakens de opdracht geven om samen te werken in de pastorale zorg van een parochie die aan één enkele pastoor is toevertrouwd¹²³ of in de pastorale zorg van parochies die *in solidum* aan één of meer priesters zijn toevertrouwd.¹²⁴

Wanneer het gaat om deelnemen aan de uitoefening van de pastorale zorg van een parochie – in gevallen waarin een parochie door gebrek aan priesters geen gebruik kan maken van de directe zorg van een pastoor¹²⁵ – hebben permanent diakens altijd voorrang op niet-gewijde gelovigen. In dergelijke gevallen moet worden gepreciseerd dat de moderator een priester is, omdat slechts deze de ‘eigenlijke herder’ is en de opdracht van de *cura animarum* kan ontvangen waaraan de diaken medewerker is.

Op dezelfde wijze kunnen diakens namens de pastoor of de bisschop bestemd worden voor het leidinggeven aan christelijke gemeenschappen in de diaspora.¹²⁶ “Het is een missionaire functie die in streken, milieus, sociale bevolkingslagen en groepen waar een priester afwezig of moeilijk te vinden is, moet worden uitgeoefend. Vooral op die plaatsen waar geen priester beschikbaar is voor de viering van de eucharistie, verzamelt en leidt de diaken de gemeenschap in een woord- en communiedienst; dan moet de communie naar behoren bewaard zijn.¹²⁷ Het is een supplementaire functie die de diaken met kerkelijke zending uitoefent wanneer het gaat om te voorzien in de schaarste aan priesters.”¹²⁸ In dergelijke vieringen moet gebeden worden om toename van priesterroepingen en daarbij moet worden benadrukt dat die onmisbaar zijn. Als er een diaken aanwezig is mag de deelname aan de uitoefening van de pastorale zorg niet aan een leken gelovige noch aan een personengemeenschap worden toevertrouwd; dat geldt ook voor het voorgaan in een zondagsviering.

In ieder geval dienen de bevoegdheden van de diaken nauwgezet en schriftelijk te worden omschreven op het moment van de functieoverdracht.

Tussen diakens en andere dragers van de pastoraal moet men edelmoedig en met overtuiging vormen van opbouwende en geduldige samenwerking nastreven. Als het de plicht van diakens is om altijd het ambt van de pastoor te eerbiedigen en hun werk te doen in gemeenschap met allen die delen in diens pastorale zorg, dan hebben zij ook het recht om door allen te worden geaccepteerd en ten volle erkend. Waar de bisschop besluit tot instelling van parochiële pastorale raden, zijn de diakens die deelname aan de pastorale zorg van de parochie hebben gekregen, daar van rechtswege lid van.¹²⁹ Hoe dan ook, de oprechte liefde die in elk dienstambt een gave van de Geest tot opbouw van het Lichaam van Christus erkent, moet altijd de boventoon voeren.

42. Het diocesane terrein biedt vele gelegenheden voor een vruchtbaar dienstwerk van diakens. Want als ze beschikken over de vereiste kwaliteiten kunnen zij als lid deelnemen aan diocesane organen, in het bijzonder de pastorale raad¹³⁰ en, zoals gezegd, de diocesane raad voor economische aangelegenheden; ze kunnen ook deelnemen aan de diocesane synode.¹³¹

Ze kunnen echter niet lid worden van de priesterraad, omdat deze exclusief het presbyterium vertegenwoordigt.¹³²

Op de diocesane curia kunnen zij worden geroepen om, indien zij in het bezit zijn van de uitdrukkelijk vereiste kwaliteiten, het ambt van kanselier¹³³, rechter¹³⁴, assessor¹³⁵, onderzoeksrechter¹³⁶, promotor van het recht en verdediger van de huwelijksband¹³⁷ en notarius¹³⁸ te bekleden.

Ze kunnen echter niet tot gerechtsvicaris, noch tot toegevoegde gerechtsvicaris of deken worden aangesteld omdat deze ambten zijn voorbehouden aan priesters.¹³⁹

Andere terreinen die voor de dienst van diakens openstaan zijn diocesane organen of commissies, het pastoraat in bijzondere sociale milieus, in het bijzonder het gezinpastoraat, of voor bevolkingsgroepen die een bijzondere pastorale zorg vragen zoals bijvoorbeeld etnische groepen.

Bij de vervulling van bovengenoemde ambten moet de diaken steeds voor ogen houden dat elke werkzaamheid in de kerk teken van liefde en dienstbaarheid aan de broeders en zusters moet zijn. Bij rechterlijke, administratieve en organisatorische werkzaamheden zal hij daarom trachten elke vorm van bureaucrativering te vermijden opdat hij het eigen dienstwerk niet van zijn pastorale betekenis en waarde berooft. Om de integriteit van de diakendienst veilig te stellen moet derhalve degene die geroepen wordt deze ambten uit te oefenen, in staat worden gesteld de diaken typerende en hem eigen dienst te vervullen.

3. Spiritualiteit van de diaken

De huidige historische context

43. De kerk, verenigd door Christus en geleid door de heilige Geest volgens het plan van God de Vader, "in de wereld aanwezig en toch op pelgrimstocht"¹⁴⁰ naar de volheid van het rijk¹⁴¹ leeft en verkondigt het evangelie in concrete historische omstandigheden. "De wereld van de mensen staat het concilie dus voor ogen, dit is de gehele mensenfamilie met het geheel van aardse dingen waarin zij leeft. Een wereld dus die het toneel van de geschiedenis van de mensheid is, gekenmerkt door naarstige toeleg, door nederlagen en overwinningen; een wereld waarvan de christenen geloven, dat zij uit liefde door de Schepper is geschapen en in stand wordt gehouden; dat zij wel in de macht van de zonde is geraakt, maar door de kruisdood en verrijzenis van Christus, die daardoor de macht van de boze heeft gebroken, is bevrijd, om

volgens Gods heilsbedoeling te worden omgevormd en haar uiteindelijke voltooiing te bereiken.”¹⁴²

Als lid en dienaar van de kerk moet de diaken in leven en dienstwerk rekening houden met deze werkelijkheid; hij moet de culturen, de aspiraties en de problemen van zijn tijd kennen. Ja, hij is geroepen om in deze context een levend teken te zijn van Christus de Dienaar en tegelijkertijd is hij geroepen om de opdracht van de kerk op zich te nemen “de tekenen des tijds te doorzoeken en in het licht van het evangelie te interpreteren. Op deze wijze kan zij dan, op een aan elke generatie aangepaste wijze, een antwoord geven op de voortdurende vragen van de mensen over de zin van het huidige en toekomstige leven en over de onderlinge verhouding daartussen.”¹⁴³

Roeping tot heiligheid

44. De algemene roeping tot heiligheid heeft als bron het “doopsel in het geloof”, waarin allen “ware kinderen van God, deelachtig aan de goddelijke natuur en dus werkelijk heilig geworden” zijn¹⁴⁴.

Het sacrament van de wijding verleent aan de diakens “een nieuwe toewijding aan God”, waardoor zij “door de zalving van de Heilige Geest gewijd en door Christus gezonden”¹⁴⁵ zijn ten dienste van het volk Gods, “tot opbouw van het lichaam van Christus” (Ef 4,12).

“Hier ontspringt de ‘diaconale spiritualiteit’, die zijn oorsprong heeft in wat het Tweede Vaticaans Concilie “de sacramentele genade van het diaconaat”¹⁴⁶ noemt. Behalve dat zij een kostbare hulp is bij het vervullen van zijn functies bepaalt zij de bezieling van de diaken en doet zij hem zich inzetten door het aanbieden, het zich schenken van heel zijn persoon aan de dienst van het rijk Gods in de kerk. Zoals de uitdrukking ‘diaconaat’ zelf al aangeeft is datgene wat het innerlijk voelen en willen van degene die het sacrament ontvangt, kenmerkt, de ‘geest van dienstbaarheid’. Met het diaconaat streeft men ernaar te verwerkelijken wat Jezus heeft verklaard met betrekking tot zijn zending: “De Mensenzoon is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven tot losprijs van velen.”¹⁴⁷ Aldus leeft de diaken door middel van en in de schoot van zijn dienstambt de deugd van de gehoorzaamheid: wanneer hij trouw de opdrachten verricht die hem zijn toevertrouwd dient hij de bisschoppen en de priesters in de ‘ambten’ van de zending van Christus. En wat hij uitoefent is het pastorale dienstwerk zelf voor het welzijn van de mensen.

45. Daaruit stamt de noodzaak dat de diaken met dankbaarheid de uitnodiging tot navolging van Christus de Dienaar aanneemt en zijn aandacht daaraan schenkt dat hij haar trouw blijft in de verschillende levensomstandigheden. Het karakter dat hij in de wijding heeft ontvangen brengt een gelijkenis met Christus mee waaraan de diaken zich moet hechten en die hij gedurende heel zijn leven moet doen groeien.

De heiliging, een verplichting voor iedere gelovige,¹⁴⁸ vindt voor de diaken een verder fundament in de bijzondere toewijding die hij heeft ontvangen.¹⁴⁹ Zij behelst het in praktijk brengen van de christelijke deugden en van de verschillende voorschriften en raden van evangelische oorsprong volgens hun eigen levensstaat. De diaken is geroepen om heilig te leven omdat de heilige Geest hem heilig heeft gemaakt door het sacrament van het doopsel en van de wijding en hem tot bedienaar van het werk heeft gemaakt waarmee de kerk van Christus de mens dient en heiligt.¹⁵⁰

Concreet: voor diakens betekent de roeping tot heiligheid “navolging van Christus in deze houding van nederige dienstbaarheid, welke zich niet enkel uit in de werken van liefdadigheid, maar heel zijn denken en handelen doordringt en vormt”,¹⁵¹ waardoor “zij, indien hun dienstwerk van deze geest doortrokken is, die kwalificerende gelaatstrek van Christus nog meer

aan het daglicht brengen, namelijk het dienen”,¹⁵² om niet slechts “dienaren Gods” te zijn, maar ook dienaren Gods in hun eigen zusters en broeders.¹⁵³

Relaties krachtens de heilige wijding

46. Door bijzondere sacramentele gaven verleent de heilige wijding aan de diaken een bijzondere deelname aan de toewijding en de zending van Hem die tot dienstknecht van de Vader is geworden bij de verlossing van de mens en voegt hem op nieuwe en bijzondere wijze in in het geheim van Christus, de kerk en het heil van alle mensen. Om die reden moet het geestelijk leven van de diaken deze drievoudige relatie verdiepen en ontwikkelen in de lijn van een gemeenschapsspiritualiteit, waarbij men ernaar streeft getuigenis af te leggen van de gemeenschap die de kerk van nature is.

47. De eerste en meest fundamentele relatie is die tot Christus, die het bestaan van een slaaf op zich heeft genomen uit liefde tot de Vader en tot de mensen.¹⁵⁴ Krachtens zijn wijding is de diaken waarachtig geroepen om te handelen in overeenstemming met Christus de Dienstknecht.

De eeuwige Zoon van God “heeft zichzelf ontledigd en de gestalte van een slaaf aangenomen” (Fil 2,7) en leefde dit bestaan uit gehoorzaamheid aan de Vader (vgl. Joh 4,34) en in nederige dienstbaarheid aan zijn broeders en zusters (vgl. Joh 14,4-15). Als dienstknecht van de Vader bij het werk van de verlossing van de mensen vormt Christus de weg, de waarheid en het leven van elke diaken in de kerk.

De hele dienstambtelijke werkzaamheid zal betekenis hebben als deze bijdraagt tot het beter kennen, beminnen en volgen van Christus in zijn diaconia. Daarom is het noodzakelijk dat de diakens zich inspannen om hun leven te conformeren aan Christus, die door zijn gehoorzaamheid aan de Vader “tot de dood, de dood aan een kruis” (Fil 2,8) de mensheid heeft verlost.

48. Met deze fundamentele relatie is onafscheidelijk verbonden de kerk,¹⁵⁵ die Christus bemint, zuivert, voedt en verzorgt (vgl. Ef 5,25-29). De diaken zou zijn gelijkvormigheid aan Christus niet trouw kunnen beleven zonder deel te hebben aan zijn liefde voor de kerk, “waaraan hij wel een diepe aanhankelijkheid moet koesteren omdat zij door God gezonden en ingesteld is”.¹⁵⁶

De wijdingsrite maakt de band die tussen de bisschop en de diaken wordt ingesteld duidelijk: alleen de bisschop legt de handen op aan de uitverkorene terwijl hij over hem de uitgieting van de heilige Geest afsmeekt. Daarom blijft elke diaken in zijn eigen dienstambt terugverwezen aan de hiërarchische gemeenschap met de bisschop.¹⁵⁷

De diakenwijding maakt bovendien een ander kerkelijk aspect duidelijk: ze deelt een deelhebben mee als bedienaar aan de diaconie van Christus waarmee het Godsvolk, geleid door de opvolger van Petrus en door de andere bisschoppen in gemeenschap met hem, en in samenwerking met de priesters, het werk van de verlossing van de mensen blijft dienen. Daarom is de diaken geroepen om zijn geest en zijn dienstwerk te voeden met een brandende en toegewijde liefde voor de kerk en met een oprechte wil tot gemeenschap met de heilige Vader, met de eigen bisschop en met de priesters van het bisdom.

49. Tenslotte moet eraan herinnerd worden dat de diaconie van Christus de mens als bestemming heeft, ieder mens,¹⁵⁸ die in geest en lichaam de sporen van de zonde draagt, maar geroepen is tot gemeenschap met God. “Zoveel immers heeft God van de wereld gehouden, dat Hij zijn eniggeboren Zoon heeft geschonken, zodat iedereen die in Hem gelooft

niet verloren gaat, maar eeuwig leven bezit” (Joh 3,16). Van dit liefdesplan is Christus dienstknecht geworden door ons vlees aan te nemen; en van deze diaconie van Hem is de kerk teken en instrument in de geschiedenis.

Door het sacrament van de wijding is de diaken dus bestemd om zijn broeders en zusters die verlossing nodig hebben te dienen. En als in Christus de Dienstknecht, in zijn woorden en daden de mens de volheid van de liefde waarmee de Vader hem verlost, kan zien, dan moet hij ook in het leven van de diaken deze zelfde liefde kunnen vinden. Wezenlijke opgave van het geestelijk leven van de diaken is derhalve het groeien in de nabootsing van de liefde van Christus voor de mens, welke de grenzen van elke menselijke ideologie overschrijdt.

In hen die verlangen toegelaten te worden tot de diakenopleiding wordt “een karakter dat van nature tot dienst aan de hiërarchie en aan de christelijke gemeenschap geneigd is”¹⁵⁹ vereist, welke niet mag worden begrepen “in de zin van een eenvoudige spontaniteit van natuurlijke aanleg ... Het gaat om een neiging van de natuur beziel door de genade, met een geest van dienstbaarheid die het menselijk gedrag gelijkvormig maakt aan dat van Christus. Het sacrament van het diaconaat ontwikkelt deze neiging: zij maakt het subject meer van binnenuit deelgenoot aan de geest van dienstbaarheid van Christus, ze doordringt daarvan de wil met een bijzondere genade zodanig dat hij in heel zijn gedrag door een ‘nieuwe neiging’ tot dienstbaarheid aan zijn broeders en zusters wordt beziel.”¹⁶⁰

Middelen van geestelijk leven

50. De bovengenoemde verwijzingen bewijzen het primaire belang van het geestelijk leven. De diaken moet daarom beseffen dat de beleving van de diaconia van de Heer elk natuurlijk vermogen te boven gaat en derhalve is het nodig dat hij in volle bewustzijn en vrijheid gehoor geeft aan de uitnodiging van Jezus: “Laten we met elkaar verbonden blijven, jullie en Ik, want zoals een rank geen vrucht kan dragen uit eigen kracht, maar alleen als ze verbonden blijft met de wijnstok, zo kunnen ook jullie geen vrucht dragen als je niet met Mij verbonden blijft” (Joh 15,4).

De navolging van Christus in het dienstwerk van de diaken is een boeiende maar harde onderneming, vol voldoening en vruchten maar ook vaak blootgesteld aan de moeilijkheden en de belastingen van de ware volgelingen van de Heer Jezus Christus. Om deze te verwerkelijken moet de diaken wel met Christus vertrouwd zijn opdat Hij degene is die de verantwoordelijkheid van het dienstambt draagt. Van primair belang is het geestelijk leven, de diaconia edelmoedig beleven en zijn dienstwerk en – zo hij gehuwd is – de gezinsverplichtingen of die van zijn beroep zo regelen dat hij groeit in afhankelijkheid aan de persoon en de zending van Christus de Dienstknecht.

51. De primaire bron van groei in het geestelijk leven is ongetwijfeld de trouwe en onvermoeibare vervulling van het dienstwerk in een gemotiveerde en steeds nagestreefde context van eenheid van leven.¹⁶¹ Voorbeeldig vervuld vormt dit allerm minst een hindernis voor het geestelijk leven, maar begunstigt de theologale deugden, doet de eigen wil tot zich schenken en tot dienst aan de broeders en zusters toenemen en bevordert de hiërarchische gemeenschap. Op juiste wijze toegepast geldt ook voor de diakens wat voor priesters wordt verklaard: “Want door de heilige handelingen van elke dag, zoals ook door heel het dienstwerk ... worden zijzelf gericht op volmaaktheid van leven. Die heiligheid ... draagt echter op zijn beurt zeer veel bij tot een vruchtbare uitoefening van het ambt.”¹⁶²

52. De diaken moet steeds de vermaning van de wijdingsliturgie goed voor ogen houden: "Ontvang het evangelie van Christus. Gij moet het verkondigen door het voor te lezen, door uw geloof en uw onderricht en door zelf te doen wat gij de mensen voorhoudt."163

Om waardig en effectief het woord van God te verkondigen moet de diaken "door geregelde vrome lezing en zorgvuldige studie met de Schrift vergroeid raken. Niemand van hen zij, terwijl hij in de overvloedige rijkdommen van het goddelijk woord aan de hem toevertrouwde gelovigen moet meedelen, vooral in de heilige liturgie, 'een holle uiterlijke prediker van het woord van God waarnaar hij innerlijk niet luistert'164."165

Hij zal zich bovendien in dit woord moeten verdiepen onder leiding van degenen die in de kerk authentieke meesters van de goddelijke en katholieke waarheid166 zijn om de verlossende roep en macht ervan gewaar te worden (vgl. Rom 1,16). Zijn heiligheid is gegrondvest in zijn wijding en zending ook met betrekking tot het woord: hij zal zich ervan bewust worden dat hij daarvan dienaar is. Als lid van de hiërarchie hebben zijn handelingen en uitspraken gevolgen voor de kerk; daarom is het van wezenlijk belang voor zijn pastorale liefdesdienst dat de authenticiteit van zijn eigen onderricht verzekerd is evenals de eigen effectieve en heldere gemeenschap met de paus, met de bisschoppen en de eigen bisschop, niet alleen betreffende de geloofsbelijdenis maar ook aangaande de leer van het gewone leergezag, aangaande de discipline in de geest van de geloofsbelijdenis voorafgaande aan de wijding, en van de eed van trouw.167 Want "zo groot is de macht en kracht van het woord van God, dat het voor de kerk het steunpunt en de levenskracht is en voor de kinderen van de kerk de kern van hun geloof, de spijs voor hun ziel en de zuivere en bestendige bron van hun geestelijk leven".168 Hoe meer men daarom tot het woord van God nadert, des te sterker zal men het verlangen voelen het aan de broeders en zusters mee te delen. In de Schrift is het God die tot de mens spreekt;169 in de prediking begunstigt de gewijde bedienaar deze heilsontmoeting. Vandaar dat hij zich er met uiterste zorg op zal toeleggen het woord onvermoeibaar te prediken, opdat de gelovigen er niet van verstoken blijven door onwetendheid of luiheid van de bedienaar en hij zal er innerlijk van overtuigd zijn dat de uitoefening van de dienst van het woord niet ophoudt bij de prediking alleen.

53. Op dezelfde wijze maakt de diaken wanneer hij doopt, het Lichaam en het Bloed van de Heer ronddoelt of assisteert bij de viering van de andere sacramenten en sacramentaliën zijn identiteit in het leven van de kerk waar: hij is dienaar van het Lichaam van Christus, mystiek lichaam en kerkelijk lichaam; en hij moge beseffen dat deze kerkelijke handelingen, indien zij met geloof en eerbied worden beleefd, bijdragen tot groei van zijn geestelijk leven en tot opbouw van de christelijke gemeenschap.170

54. In hun geestelijk leven moeten diakens het vereiste gewicht geven aan de sacramentele genademiddelen, die "tot doel hebben de heiliging van de mensen, de opbouw van het lichaam van Christus en tenslotte de eredienst die wij God moeten brengen".171

Ze moeten vooral met bijzonder geloof deelnemen aan de dagelijkse viering van het eucharistisch offer,172 waarbij zij naar mogelijkheid hun eigen liturgische 'taak' uitoefenen, en ze moeten met ijver de Heer die in het sacrament aanwezig is aanbidden,173 want in de eucharistie, bron en hoogtepunt van alle evangelisatie, "ligt heel het geestelijk goed van de kerk vevat".174 In de eucharistie zullen zij waarlijk Christus ontmoeten, die uit liefde voor de mens, zich tot zoenoffer, voedsel van eeuwig leven en een vriend van allen die lijden heeft gemaakt.

Bewust van hun eigen zwakheid en vertrouwend op de goddelijke barmhartigheid moeten zij met een regelmatige frequentie tot het sacrament van de verzoening naderen,175 waarin de zondaar Christus de Verlosser ontmoet, vergeving van zijn zonden verkrijgt en tot de volheid van de naastenliefde wordt gedreven.

55. Bij het beoefenen van de liefdewerken die de bisschop hem toevertrouwt, moet hij zich, tot slot, altijd laten leiden door de liefde van Christus voor alle mensen en niet door persoonlijke belangen of opvattingen die afbreuk doen aan de universaliteit van het heil of de transcendente roeping van de mens ontkennen. De diaken moet zich eveneens bewust zijn dat de diaconia van de naastenliefde noodzakelijk leidt tot het bevorderen van de gemeenschap binnen de lokale kerk. De naastenliefde is immers de ziel van de kerkelijke gemeenschap. Hij moet derhalve met toewijding de saamhorigheid, de samenwerking met de priesters en de oprechte gemeenschap met de bisschop begunstigen.

56. In elke samenhang en omstandigheid moeten diakens steeds in staat zijn trouw te blijven aan de opdracht van de Heer: "Blijf te allen tijde waakzaam en bid dat u de kracht zult hebben om te ontkomen aan alles wat er gaat gebeuren en rechttop te staan voor de Mensenzoon" (Lc 21,36; vgl. Fil 4,6-7).

Het gebed, persoonlijk gesprek met God, zal hun het licht en de kracht verlenen die nodig zijn om Christus te volgen en de zusters en broeders te dienen in de verschillende wisselvalligheden. Gegrondest in deze zekerheid moeten zij proberen zich door de verschillende gebedswijzen te laten vormen: de viering van de getijden op de door de Bisschoppenconferentie vastgestelde wijze¹⁷⁶ kenmerkt heel hun gebedsleven; als bedienaars zijn zij voorsprekers voor heel de kerk. Dit gebed vindt zijn voortzetting in de 'lectio divina', in het volhardend beschouwend gebed en in de deelname aan de retraites volgens de bepalingen van het particulier recht.¹⁷⁷

Ze moeten ook de deugd van de boete ter harte nemen evenals de overige heiligingsmiddelen welke de persoonlijke Godsontmoeting zeer begunstigen.¹⁷⁸

57. De deelname aan het mysterie van Christus de Dienstknecht richt het hart noodzakelijkerwijze op de kerk en op Haar die haar allerheiligste Moeder is. Inderdaad kan Christus niet gescheiden worden van Zijn Lichaam, de kerk. De waarheid van deze eenheid met het Hoofd zal een waarachtige liefde voor het Lichaam opwekken. En deze liefde maakt dat de diaken daadwerkelijk samenwerkt tot opbouw van de kerk met toewijding aan zijn ambtelijke verplichtingen, de saamhorigheid en de hiërarchische gemeenschap met de eigen bisschop en het presbyterium. Geheel de kerk moet in het hart van de diaken zijn: de universele kerk, waarvan de paus als opvolger van Petrus het blijvend en zichtbaar eenheidsbeginsel en -fundament is,¹⁷⁹ en de particuliere kerk, die, "in gemeenschap met zijn herder, die het bisdom door evangelieverkondiging en door viering van de eucharistie in de heilige Geest samenbrengt, een plaatselijke kerk vormt waarin de ene, heilige, katholieke en apostolische kerk van Christus waarlijk aanwezig is en zich uitwerkt".¹⁸⁰

De liefde tot Christus en de kerk is diep verbonden met de zalige Maagd, de dienstmaagd van de Heer, die met de unieke titel van moeder, edelmoedige metgezellin in de diaconia van haar goddelijke Zoon is geweest (vgl. Joh 19,25-27). De liefde tot de Moeder van de Heer, gegrondvest in het geloof en uitgedrukt in het dagelijks bidden van de rozenkrans, zal, bij de nabootsing van haar deugden en bij een vertrouwvol zich toevertrouwen aan haar, zin geven aan uitingen van ware en kinderlijke toewijding.¹⁸¹

Iedere diaken zal met diepe verering en genegenheid naar Maria opzien; "Maria, de Moedermaagd, is het schepsel geweest dat meer dan alle anderen in de volle waarachtigheid van haar roeping heeft geleefd, want niemand heeft, zoals zij, met zulk een grote liefde geantwoord op de onmetelijke liefde van God".¹⁸² Deze uit het woord voortkomende en geheel in het woord gewortelde bijzondere liefde tot de Maagd, dienaar van de Heer, zal een voorbeeld nemen aan haar leven. Langs deze weg zal de mariale dimensie die zeer past bij de roeping van de diaken in de kerk worden binnengebracht.¹⁸³

58. Tot slot zal de regelmatige geestelijke begeleiding voor de diaken van zeer groot nut zijn. De ervaring toont aan dat het oprechte en nederige gesprek met een wijze begeleider niet alleen bijdraagt tot het oplossen van twijfels en problemen die onvermijdelijk gedurende het leven de kop op zullen steken, maar ook tot het maken van de noodzakelijke onderscheidingen, tot het verwezenlijken van een betere zelfkennis en tot het voortschrijden in de trouwe navolging van Christus.

Spiritualiteit van de diaken en de levensstaten

59. Anders dan voor het priesterschap wordt vereist, kunnen niet alleen ongehuwde mannen, maar ook mannen die in het huwelijks sacrament leven en weduwnaars worden toegelaten tot het permanent diakonaat.¹⁸⁴

60. De kerk erkent met dankbaarheid het door God aan sommigen van haar leden verleende geschenk van het celibaat en zij heeft dit zowel in het Oosten als in het Westen met het gewijde dienstambt verbonden, waarmee het steeds bijzonder spoort.¹⁸⁵ De kerk weet ook dat dit uit liefde tot het rijk Gods (vgl. Mt 19,12) aanvaard en geleefd charisma de gehele persoon van de diaken op Christus richt, die, in de maagdelijkheid, zichzelf toewijde aan de dienst van de Vader en om de mensen naar de volheid van het rijk te leiden. God beminnen en de broeders en zusters dienen in deze keuze van totaliteit begunstigt de persoonsontwikkeling van de diaken in plaats van daarmee in tegenspraak te zijn, omdat de ware volmaaktheid van ieder mens de liefde is. Want in het celibaat kenmerkt de liefde zich als teken van totale toewijding aan Christus met een ongedeeld hart en meer vrije toewijding aan de dienst van God en van de mensen,¹⁸⁶ juist omdat de keuze voor het celibaat niet een afkeuring van het huwelijk is noch een vlucht uit de wereld, maar vooral een geprivilegieerde wijze om de mensen en de wereld te dienen.

De mensen van onze tijd, die vaak ondergaan in de dagelijkse dingen, zijn bijzonder gevoelig voor de getuigenis van hen die een levend getuigenis zijn van de eeuwige. Derhalve zullen diakens zorgen getuigenis te geven aan hun broeders en zusters door de trouw aan hun ongehuwde levensstaat en prikkelen zij hen om die waarden te zoeken die de roeping van de mens tot wat hen overstijgt zichtbaar maken. "Het celibaat 'omwille van het rijk der hemelen' is niet slechts een eschatologisch teken, maar heeft ook grote sociale betekenis in dit leven voor de dienst aan het volk van God."¹⁸⁷

Om gedurende het gehele leven dit van God voor het welzijn van de gehele kerk ontvangen geschenk beter te bewaren moeten de diakens niet buitensporig op hun eigen krachten vertrouwen, maar moeten steeds de geest van nederige voorzichtigheid en waakzaamheid hebben in het besef dat "de geest wel van goede wil is, maar het vlees zwak" (Mt 26,41); daarom moeten zij trouw zijn aan het gebedsleven en aan hun verplichtingen van ambtswege.

Ze moeten zich verstandig gedragen tegenover personen die door een vertrouwelijke omgang hun onthouding in gevaar kunnen brengen of ook een schandaal kunnen veroorzaken.¹⁸⁸

Ten slotte moeten zij zich ervan bewust zijn dat de huidige samenleving verplicht tot een kritisch gebruik van de sociale communicatiemiddelen.

61. Ook het sacrament van het huwelijk, die de liefde van de gehuwden heiligt en deze tot een werkzaam teken maakt van de liefde waarmee Christus zich schenkt aan de kerk (vgl. Ef 5,25), is een gave Gods en moet het geestelijk leven van de gehuwde diaken voeden. Aangezien het huwelijks- en gezinsleven en de beroepswerkzaamheden onvermijdelijk de tijd om zich te wijden aan het dienstambt beperken, wordt een bijzondere inspanning gevraagd teneinde de

noodzakelijke eenheid te bereiken, speciaal door middel van het gezamenlijk gebed. In het huwelijk wordt de liefde een zich aan elkaar wegschenken, wederzijdse trouw, bron van nieuw leven, steun in momenten van vreugde en verdriet, in één woord: de liefde wordt een dienst. Gelovig beleefd is deze 'dienst aan het gezin' voor andere gelovigen voorbeeld van liefde in Christus en de gehuwde diaken moet deze ook gebruiken als stimulans voor zijn diaconie in de kerk.

De gehuwde diaken moet zich op bijzondere wijze verantwoordelijk voelen om een helder getuigenis te geven van de heiligheid van het huwelijk en het gezin. Hoe meer zij in wederzijdse liefde groeien des te intenser kunnen zij zich schenken aan hun kinderen en des te betekenisvoller zal hun voorbeeld zijn voor de christelijke gemeenschap. "De verrijking en de verdieping van de opofferende en wederzijdse liefde tussen man en vrouw vormt wellicht de meestbetekenende betrokkenheid van de vrouw van de diaken bij het publieke ambt van de eigen echtgenoot in de kerk."¹⁸⁹ Deze liefde groeit dankzij de deugd van de kuisheid, die steeds werkzaam is wanneer, mede door de beoefening van het verantwoord ouderschap, eerbied voor de echtgenote wordt geleerd en een zekere onthouding wordt gepraktiseerd. Deze deugd begunstigt een wederzijdse zelfschenking, welke zich al gauw in het dienstambt openbaart wanneer bezitterigheid, het ongepast nastreven van succes in het beroep en het onvermogen tot het organiseren van de tijd achter zich worden gelaten; daarentegen worden authentieke interpersonale relaties en de fijngevoeligheid en het vermogen om alles zijn juiste plaats te geven begunstigd.

Men moet passende initiatieven ontwikkelen, waardoor het hele gezin van de diaken gevoelig wordt voor het diakenambt. De vrouw van de diaken die haar instemming heeft gegeven met de keuze van haar man,¹⁹⁰ moet geholpen worden opdat zij haar eigen rol met vreugde en discreetheid kan vervullen en alles wat de kerk aangaat waardeert, in het bijzonder de opdrachten die aan haar man zijn toevertrouwd. Om die reden is het gepast dat zij op de hoogte wordt gebracht van de activiteiten van haar man. Zo kan een evenwichtige en harmonieuze verhouding tussen het leven van het gezin, het beroep en de kerk worden verwerkelijkt. Ook van de kinderen van de gehuwde diaken kan, voor de keuze van hun vader waardering gevraagd worden. Van hun kant wordt verwacht dat zij geïnteresseerd zijn voor het apostolaat en op hun wijze getuigenis geven door hun leven.

Kortom: het gezin van de gehuwde diaken is, evenals trouwens elk christelijk gezin, geroepen actief en verantwoordelijk deel te nemen aan de zending van de kerk in de omstandigheden van de huidige wereld. "De diaken en zijn vrouw moeten een voorbeeld van 'trouw en onontbindbaarheid van het christelijk huwelijk' tegenover de wereld zijn die een diepe behoefte heeft aan deze tekenen. Door 'met een geest van geloof' de uitdagingen van het huwelijksleven en de eisen van het dagelijks leven aan te gaan versterken zij het gezinsleven niet alleen binnen de kerkelijke gemeenschap maar binnen de hele samenleving. Ze tonen ook dat de verplichtingen van het gezin, van het werk en van het dienstambt op elkaar kunnen worden afgestemd 'in de dienst van de zending van de kerk'. De diakens, hun echtgenoten en kinderen kunnen van grote bemoediging zijn voor al diegenen die zich inzetten, het gezinsleven te bevorderen."¹⁹¹

62. Het is nodig om aandacht te geven aan de situatie van de diaken als zijn vrouw sterft. Dat levensmoment vraagt in christelijk geloof en hoop te worden beleefd. Het weduwnaarschap mag niet de toewijding aan de kinderen die er zijn doen ophouden; evenmin zou ze mogen leiden tot droefheid zonder hoop. In al zijn droefheid vormt dit levensstadium een roep tot innerlijke loutering en een stimulans om te groeien in liefde tot en in dienstbaarheid aan de eigen kinderen en aan alle leden van de kerk. Ook is het een oproep tot groeien in hoop, aangezien het trouw volbrengen van het dienstwerk een weg is om Christus en de dierbaren in de heerlijkheid van de Vader te bereiken.

Men moet in ieder geval erkennen dat deze gebeurtenis in het dagelijks leven van het gezin een nieuwe situatie met zich meebrengt die van invloed is op de persoonlijke verhoudingen en in niet weinig gevallen economische problemen meebrengt. Om die reden zal de als weduwnaar achtergebleven diaken met grote naastenliefde moeten worden geholpen om zijn nieuwe persoonlijke situatie te onderkennen en te aanvaarden, de inzet voor de opvoeding van de kinderen niet te verwaarlozen noch ook de nieuwe behoeften van het gezin.

In concreto zal de weduwnaar geworden diaken begeleid moeten worden bij het vervullen van de plicht om de volmaakte en blijvende onthouding te onderhouden¹⁹² en worden gesteund bij het begrijpen van de diepgaande kerkelijke beweegredenen die de overgang naar een nieuw huwelijk onmogelijk maken (vgl. 1 Tim 3,12), in overeenstemming met de ongewijzigde discipline van de kerk zowel in het Oosten als in het Westen.¹⁹³ Dat zal kunnen worden verwekelijkt door intensivering van de eigen toewijding aan anderen in het dienstwerk, uit liefde tot God. In deze gevallen zullen de broederlijke hulp van andere bedienaars en van de gelovigen en de bisschop van grote troost zijn voor de diakens, die weduwnaar zijn geworden.

Wanneer de vrouw van de diaken als weduwe achterblijft mag zij naar de mate van het mogelijke nooit door de clerus en de gelovigen worden verwaarloosd en moet in haar behoeften worden voorzien.

4. De permanente vorming van de diakens

Kenmerken

63. De permanente vorming van diakens is een menselijke eis die gesteld wordt in continuïteit met de goddelijke roeping om in het ambt de kerk te dienen en met de initiële vorming tot het dienstambt en wel zo dat de beide momenten worden gezien als behorend tot de ene organische route van christelijk en diaconaal leven.¹⁹⁴ Want "wie het diaconaat ontvangt is verplicht tot permanente vorming in de kerkelijke leer, waardoor die welke vóór de wijding vereist wordt steeds meer wordt vervolmaakt en op de huidige stand gebracht",¹⁹⁵ zodanig dat de roeping 'tot' het diaconaat voortzetting vindt en opnieuw tot uitdrukking komt als roeping 'in' het diaconaat door middel van de hernieuwing op gezette tijden van het 'ik ben bereid' dat op de wijdingsdag werd uitgesproken.

Zowel van de kant van de kerk, die haar toedeelt, als van de kant van de diakens, die haar ontvangen, moet zij dus worden beschouwd als een wederzijds recht en wederzijdse plicht gebaseerd op de aard van de verplichting die met de roeping is aanvaard.

Dat altijd de gepaste integrale vorming moet blijven worden aangeboden en ontvangen vormt voor bisschoppen en diakens een plicht die niet mag worden verwaarloosd.

Het verplichtende, de volledigheid, het interdisciplinaire, de diepgang, de wetenschappelijkheid en dat het voorbereidt op het apostolisch leven zijn kenmerken die door de kerkelijke richtlijnen voortdurend van een dergelijke permanente vorming worden gevraagd¹⁹⁶ en deze zijn nog noodzakelijker wanneer de initiële vorming niet volgens het gewone model heeft plaatsgevonden.

Een permanente vorming kenmerkt zich door 'trouw' aan Christus en de kerk en door 'voortdurende bekering', vrucht van de sacramentele genade welke in de dynamiek van de pastorale liefde die eigen is aan elke gestalte van het gewijde ambt, wordt ervaren. Deze vorming past bij de fundamentele keuze die gedurende de jaren van het permanent diaconaat herbevestiging nodig heeft en telkens weer tot uiting moet komen in een lange reeks samenhangende antwoorden die in het 'ja' van het begin geworteld zijn en daaruit voortvloeien.¹⁹⁷

Beweegredenen

64. Geïnspireerd door het wijdingsgebed baseert de permanente vorming zich op de noodzaak dat de diaken Jezus Christus zodanig bemint dat hij daardoor tot nabootsing wordt aangezet (“mogen zij beeld zijn van uw Zoon”), streeft de vorming ernaar de diaken te bevestigen in een boven alle twijfel verheven trouw aan de persoonlijke roeping tot het dienstambt (“mogen zij hun diakenambt trouw vervullen”) en stelt ze de navolging van Christus de Dienstknecht met radicaliteit en vrijmoedigheid voor ogen (“Het voorbeeld van hun levenswandel moge een voortdurende herinnering zijn aan het evangelie ... mogen zij oprecht ... zorgzaam ... waakzaam zijn ...”).

De permanente vorming vindt dus “haar eigenlijke grondslag en haar oorspronkelijke motivering in de dynamiek van het wijdingssacrament”¹⁹⁸ en ontleent haar voedsel aan de eucharistie, samenvatting van het christelijk mysterie en onuitputtelijke bron van elke geestelijke energie. Op de diaken kan op bepaalde wijze ook de aansporing van de apostel Paulus aan Timoteüs toegepast worden: “Daarom bind ik u op het hart om het vuur aan te wakkeren van Gods genadegave, die in u is” (2Tim 1,6; vgl. 1Tim 4,14-16). De theologische vereisten van zijn roeping tot een bijzondere zending van kerkelijke dienstbaarheid vragen van de diaken een groeiende liefde tot de kerk en tot zijn broeders en zusters, die tot uiting komt in de trouwe vervulling van zijn eigen taken en zijn eigen functies. Gekozen door God om heilig te zijn en de kerk en alle mensen dienend moet de diaken gestadig, evenwichtig, met verantwoordelijkheid, zorgzaamheid en altijd vreugdevol groeien in het besef van zijn eigen dienstambtelijke identiteit.

De betreffenden

65. Vanuit het gezichtspunt van de diaken als eerst verantwoordelijke en degene die het moet doen, is de permanente vorming daarom voor alles een onophoudelijk bekeringsproces dat gericht is op het diakenzijn als zodanig, dat wil zeggen op heel zijn door het sacrament gewijde en in dienst van de kerk gestelde persoon, en dat daarvan de mogelijkheden tot ontwikkeling brengt teneinde hem in de volheid van de ontvangen ambtelijke gaven te doen leven, in elke periode en levenssituatie en in de verschillende verantwoordelijkheden die hem door de bisschop worden verleend.¹⁹⁹

De zorg van de kerk voor de permanente vorming van de diakens zou daarom onwerkzaam zijn zonder de inzet van ieder van hen. Maar deze vorming kan niet worden beperkt tot slechts deelname aan de cursussen, studiedagen e.d. maar vereist dat elke diaken in het besef van de noodzaak ervan, haar met belangstelling en met een zekere geest van gezond initiatief cultiveert. De diaken moet zorgen dat hij volgens kerkelijke criteria gekozen boeken leest, hij moet tijdschriftpublicaties waarin trouw aan het kerkelijk leergezag is gebleken, volgen en de dagelijkse meditatie niet overslaan. Zich steeds meer vormen om steeds beter en intensiever te dienen is een belangrijk deel van de van hem gevraagde dienstbaarheid.

66. Bezien vanuit de bisschop²⁰⁰ en de priesters, medewerkers van de bisschoppen, die de verantwoordelijkheid van de uitvoering dragen, bestaat de permanente vorming daarin dat zij de diakens helpt elk dualisme of elke breuk tussen spiritualiteit en ambtelijke dienstbaarheid te overwinnen, maar, daaraan nog voorafgaand, elke breuk tussen het eigen eventuele civiele beroep en de diaconale spiritualiteit te overwinnen en “edelmoedig vorm te geven aan die inzet waartoe zij op grond van de waardigheid en verantwoordelijkheid van het hun toevertrouwde wijdingsambt verplicht zijn. Zij zal hen helpen om hun identiteit en speciale roeping te bewaren,

te beschermen en te ontplooiën, en om zichzelf en anderen bij de uitoefening van hun ambt te heiligen.”²⁰¹

De beide gezichtspunten vullen elkaar aan en hebben elkaar wederzijds nodig in zoverre zij met de hulp van bovennatuurlijke gaven hun fundament hebben in de innerlijke eenheid van de persoon.

De hulp die de voor de vorming verantwoordelijken geroepen zijn om aan te bieden, zal des te werkzamer zijn naarmate hij meer beantwoordt aan de persoonlijke behoeften van iedere diaken, omdat eenieder zijn eigen ambt in de kerk als een unieke persoon en in geheel eigen omstandigheden gestalte geeft.

Een dergelijke op de persoon toegesneden begeleiding zal aan de diakens ook de liefde laten voelen waarmee de moederkerk hun nabij is bij hun inzet om in trouw de genade van het sacrament in hun leven vorm te geven. Daarom is van het grootste belang dat de diakens de mogelijkheid hebben een geestelijk leidsman te kiezen, die de goedkeuring van de bisschop draagt en met wie zij regelmatig en intensief in gesprek gaan.

Verder is de hele diocesane gemeenschap op een of andere wijze bij de vorming van diakens betrokken²⁰² en dat is in het bijzonder de pastoor of een andere priester die door hem is aangewezen en die hen persoonlijk steunt met broederlijke zorgzaamheid.

Eigenheid

67. De persoonlijke zorg en inzet bij de permanente vorming zijn ondubbelzinnige tekens van een coherent antwoord op de goddelijke roeping, van een oprechte liefde tot de kerk en van een authentieke pastorale bekommernis tegenover de christengelovigen en alle mensen. Wat voor priesters is gezegd kan ook naar de diakens toe worden uitgebreid: “De permanente vorming is een noodzakelijk middel tot het bereiken van het doel van zijn roeping, de dienst van God en van zijn volk.”²⁰³

De permanente vorming is waarachtig een vereiste die gesteld wordt in voortzetting van de initiële vorming, waarmee zij de eindtermen en de betekenis deelt en waartegenover zij de functie van integratie, bewaking en verdieping vervult.

De wezenlijke beschikbaarheid van de diaken tegenover anderen vormt een praktische uitdrukking van de sacramentele gelijkvormigheid aan Christus de Dienstknecht, welke hij door de wijding heeft ontvangen en die hem met het wijdingskarakter in zijn ziel is ingeprent: het is een voortdurend oogmerk van en een blijvende verwijzing voor het ambt en het leven van de diakens. In dit perspectief kan de permanente vorming niet herleid worden tot een eenvoudige verplichting tot culturele of praktische aanvulling ten dienste van een breder of beter ‘handelen’. De permanente vorming mag niet alleen het waarborgen van het bij de tijd brengen nastreven maar moet er op uit zijn gemakkelijker te maken dat het gehele bestaan van de diaken in toenemende mate door zijn handelen gelijkvorming wordt aan Christus die alle mensen bemint en dient.

Terreinen

68. De permanente vorming moet alle dimensies van het leven en het ambt van de diaken omvatten en tot harmonie brengen. Zoals voor de priesters moet zij daarom volledig, systematisch en op de persoon gericht zijn naar de verschillende dimensies: menselijk, geestelijk, intellectueel en pastoraal.²⁰⁴

69. Zorg dragen voor de verschillende aspecten van de menselijke vorming van de diakens vormt, zoals in het verleden, ook vandaag een belangrijke opdracht van de herders. In het besef als mens onder mensen gekozen te zijn om zich in dienst te stellen van het heil van alle mensen, moet de diaken bereid zijn zich te laten helpen bij het verbeteren van de eigen menselijke kwaliteiten – kostbare middelen voor zijn kerkelijke dienst – en om al die aspecten van zijn persoonlijkheid te vervolmaken die zijn ambt effectiever maken.

Teneinde dus zijn roeping tot heiligheid en zijn bijzondere kerkelijke zending nuttig te verwerkelijken moet hij, met de ogen gericht op Hem die volkomen God en volkomen mens is, zich vooral toeleggen op het beoefenen van de natuurlijke en de bovennatuurlijke deugden, die hem meer zullen doen gelijken op het beeld van Christus en de hoogachting van zijn broeders en zusters waardiger zullen maken.²⁰⁵ In concreto zal hij in zijn ambt en zijn dagelijks leven zorg moeten dragen voor de goedheid van het hart, geduld, vriendelijkheid, wilskracht, rechtvaardigheidsliefde, trouw aan het gegeven woord, opofferingsgezindheid, consequent uitvoeren van vrij aanvaarde verplichtingen, de geest van dienstbaarheid en dergelijke. Het beoefenen van deze deugden zal de diakens helpen om mensen met een evenwichtige persoonlijkheid te worden, volwassen in het handelen en in het onderscheiden van feiten en omstandigheden.

Eveneens is het van belang dat de diaken, ervan bewust dat zijn sociale gedrag een voorbeelddimensie heeft, stilstaat bij het belang van communicatieve vaardigheid, de correctheid in zijn verschillende soorten menselijke relaties, houdingen met betrekking tot de onderscheiding van culturen, de waarde van vriendschap en bij omgangsvormen.²⁰⁶

70. De permanente geestelijke vorming is eng verbonden met de diaconale spiritualiteit, die voeding moet geven en vooruitgang doet boeken, en met het ambt dat wordt ondersteund door “een echt persoonlijke ontmoeting met Jezus ..., een vertrouwelijk gesprek met God en een diepe ervaring van de Geest”.²⁰⁷ De diaken moeten derhalve door de herders bijzonder worden aangemoedigd en gesteund om op verantwoordelijke wijze het eigen geestelijk leven te cultiveren van waaruit de naastenliefde overvloedig ontspringt die hun ambt stut en vruchtbaar maakt door het gevaar te vermijden bij de uitoefening van het diaconaat in activisme te vervallen of in een ‘bureaucratische’ geesteshouding.

Concreet zal de geestelijke vorming bij de diakens houdingen moeten ontwikkelen die verband houden met de drievoudige diaconia van het woord, de liturgie en de naastenliefde. De volhardende meditatie van de heilige Schrift zal vertrouwelijkheid en aanbiddeend gesprek met de levende God realiseren en een zich eigen maken van heel het geopenbaarde woord.

De diepgaande kennis van de overlevering en van de liturgische boeken zal de diaken helpen om voortdurend de onuitputtelijke rijkdommen van de goddelijke geheimen te ontdekken om een waardig bedienaar te zijn.

De broederlijke bekommernis in de naastenliefde zal de diaken de weg banen om een bezielende en coördinerende kracht te worden van initiatieven van geestelijke en lichamelijke barmhartigheid; zo wordt hij een levend teken van de naastenliefde van de kerk.

Dat alles vergt een nauwkeurige en realistische programmering van middelen en tijden. Improvisatie moet worden vermeden. Behalve het stimuleren van geestelijke begeleiding moet worden voorzien in bijzondere studieuze cursussen en bijeenkomsten over vraagstukken die behoren tot de grote traditie van christelijk-spirituele theologie, in bijzonder intense regelmatig terugkerende samenkomsten van spiritualiteit en in bezoeken aan geestelijk beduidende plaatsen.

Bij gelegenheid van de retraite waaraan hij tenminste om het andere jaar zou moeten deelnemen,²⁰⁸ zal de diaken niet nalaten een concreet levensproject uit te zetten dat hij met de eigen geestelijk leidsman regelmatig evalueert. Daarin mag de tijd die, buiten het getijdengebied en de persoonlijke bezinning, dagelijks aan vurige eucharistische devotie, aan mariale vroomheid en aan gebruikelijke ascetische praktijken is gewijd, niet ontbreken.

Het centrum dat op deze geestelijke tocht alles verenigt is de eucharistie. Zij vormt het oriëntatiecriterium, de blijvende dimensie van heel het leven en handelen van de diakenen en het noodzakelijke middel voor een bewuste volharding, voor elke authentieke vernieuwing en om zo tot een evenwichtige synthese van het eigen leven te komen. In deze optiek ontdekt de geestelijke vorming van de diakenen opnieuw de eucharistie als Pasen in zijn jaarlijkse (de Goede Week), zijn wekelijkse (de zondag) en zijn dagelijkse (de doordeweekse mis) uitdrukkingsgestalte.

71. Omdat de diakenen krachtens hun doop en de eerste graad van het wijdingssacrament in het mysterie van de kerk zijn ingevoegd moet de permanente vorming in hen het bewustzijn en de wil versterken om te leven in een gemotiveerde, werkdadige en volwassen gemeenschap met de priesters, met de eigen bisschop en met de paus als zichtbaar eenheidsfundament van heel de kerk.

Zo gevormd zullen de diakenen in hun ambt ook als bezielers van gemeenschap zijn. Concreet: waar spanningen blijken te zijn zullen zij niet nalaten omwille van het welzijn van de kerk het stichten van vrede te bevorderen.

72. Om tot verdieping van de geloofsleer te komen moeten geschikte initiatieven (studiedagen, bijscholingscursussen, het deelnemen aan cursussen of seminars aan academische instituten) worden genomen. In deze zin zal het bijzonder nuttig zijn aan te sporen tot een aandachtig, diepgaand en systematisch bestuderen van de *Katechismus van de katholieke kerk*.

Het is absoluut noodzakelijk dat diakenen gegronde kennis van het wijdingssacrament, de eucharistie en sacramenten als het doopsel en het huwelijk, die het meest aan diakenen worden toevertrouwd, hebben. Noodzakelijk is ook hen tot dieper inzicht te brengen op terreinen of in onderwerpen van de filosofie, de ecclesiologie, de dogmatiek, de heilige Schrift en het kerkelijk recht die het meest van pas komen bij het uitoefenen van hun ambt.

Behalve het begunstigen van een gezonde bijscholing zouden deze bijeenkomsten tot gebed, een grotere saamhorigheid en pastorale werkzaamheid moeten leiden in antwoord op de dringende nood aan nieuwe evangelisatie.

Ook moet gezamenlijk en onder gezagvolle leiding het inzicht worden verdiept in de documenten van het leergezag en met name die welke het standpunt van de kerk verwoorden inzake de meer gevoelige leerstellige en morele problemen, waarbij men steeds het pastorale ambt voor ogen moet houden. Zodoende zal men de verschuldigde gehoorzaamheid aan de universele herder van de kerk en aan de diocesane herders tot uitdrukking kunnen brengen en verwezenlijken, waarbij ook de trouw aan de leer en de discipline van de kerk in een verstevigde band van gemeenschap wordt versterkt.

Van het grootste belang en van grote actualiteit is voorts het bestuderen, het zich verdiepen in en het verspreiden van de sociale leer van de kerk. Het feit dat een groot deel van de diakenen in civiele beroepen, in arbeid en in het gezin werken en leven, maakt het mogelijk die kennis toe te passen.

Zij die daartoe de capaciteiten bezitten kunnen van de bisschop een specialisatieopdracht krijgen in een theologische vakrichting en mogelijkerwijze academische graden verwerven aan pauselijke of door de apostolische Stoel erkende academische centra die een leerstellig correcte vorming verzekeren.

Tenslotte moet hun steeds de systematische studie ter harte gaan, niet alleen om hun theologische kennis te vervolmaken maar ook om voortdurend opnieuw hun ambt te vitaliseren door het telkens aan te passen aan de behoeften van de kerkelijke gemeenschap.

73. Naast de verdieping van kennis op het gebied van de gewijde wetenschap moet ook zorg worden gedragen voor het verwerven van pastorale vaardigheden²⁰⁹ omwille van een

werkzame ambtsbediening. De permanente pastorale vorming bestaat er op de eerste plaats in, voortdurend te bevorderen dat de diaken zich inspant om de werkzaamheid van zijn eigen ambtsbediening te vervolmaken en in de kerk en de samenleving de liefde en de dienst van Christus aan alle mensen zonder onderscheid, bijzonder aan de zwakkeren en meer behoeftigen tegenwoordig te stellen. Immers de diaken ontleent de kracht en het model van zijn handelen aan de pastorale liefde van Jezus. Deze liefde drijft en spoort de diaken aan om, in samenwerking met de bisschop en de priesters, de eigen zending van de leken gelovigen in de wereld te bevorderen. Daarom wordt hij ertoe gestimuleerd "steeds beter de reële conditie te leren kennen van de mensen tot wie hij gezonden is, om in de historische omstandigheden waarin hij zich bevindt de uitnodigingen van de Geest te onderscheiden en de meest geschikte methoden en de meest nuttige vormen te zoeken voor de uitoefening van zijn ambt in deze tijd"²¹⁰ in loyale en overtuigde gemeenschap met de paus en met de eigen bisschop.

Zo vraagt het apostolaat vandaag de dag ook groepswork, dat om vruchtbaar te zijn, in overeenstemming met de organische aard van de kerkelijke gemeenschap, diversiteit nodig heeft; de gaven en de functies van respectievelijk de priesters, de diakens en alle andere gelovigen die elkaar aanvullen moet men eerbiedigen en verdedigen.

Organisatie en middelen

74. De verscheidenheid van situaties zoals die in de particuliere kerken wordt aangetroffen, maakt het moeilijk om een volledig beeld af te bakenen van de organisatie en de middelen die geschikt zijn voor een daarmee overeenstemmende permanente vorming van de diakens. Maar men moet de vormingsinstrumenten altijd in een kader van theologische en pastorale helderheid kiezen.

Daarom lijkt het meer op zijn plaats slechts enige aanwijzingen van algemene aard te geven die gemakkelijk te vertalen zijn naar de verschillende concrete situaties.

75. De eerste plek van permanente vorming van de diakens is hun eigen ambtsbediening. Via de uitoefening ervan groeit de diaken tot rijpheid, waarbij hij meer en meer de eigen persoonlijke roeping tot heiligheid richt op het vervullen van de eigen sociale en kerkelijke plichten, in het bijzonder van zijn functies en verantwoordelijkheden als bedienaar. Het besef van zijn identiteit als bedienaar vormt derhalve het voorkeursoogmerk van de specifieke vorming die hem wordt toebedeeld.

76. De weg van permanente vorming moet zich ontwikkelen op basis van een welomschreven en nauwkeurig programma dat door het bevoegde gezag is vastgelegd en goedgekeurd met als kenmerk de innerlijke samenhang die door stapsgewijze vooruitgang en in volle overeenstemming met het kerkelijk leergezag wordt bereikt. Het is gepast om een minimum vereiste voor allen vast te leggen los van wegen tot nadere verdieping.

Dit project moet rekening houden met twee vormingsniveaus die onderling nauw met elkaar verbonden zijn: het diocesane niveau waarvan de bisschop of zijn gedelegeerde de aanspreekbare is, en dat van de gemeenschap waarbinnen de diaken zijn eigen ambt uitoefent en dat de pastoor of een andere priester als aanspreekbare heeft.

77. De eerste benoeming van een diaken in een parochie of op een pastoraal terrein vormt een delicaat moment. Behalve het begunstigen van wederzijdse kennismaking zal zijn presentatie aan de verantwoordelijken van de gemeenschap (pastoor, priesters, enzovoorts) en van de gemeenschap aan de diaken zelf bijdragen tot het direct kenmerken van de samenwerking op basis van waardering en respectvolle dialoog in een geest van geloof en

liefde. De eigen christelijke gemeenschap kan op nuttige wijze vormend blijken wanneer de diaken zich daarin invoegt met de geest van iemand die de gezonde tradities weet te eerbiedigen, weet te luisteren, te onderscheiden, te dienen en te beminnen zoals de Heer Jezus zou doen.

De pastorale ervaring van het begin zal met bijzondere aandacht door een voorbeeldig priester die door de bisschop daarvoor verantwoordelijk is gesteld worden gevolgd.

78. De diakens zullen verzekerd zijn van regelmatig terugkerende samenkomsten rond liturgie, spiritualiteit, bijscholing, toetsing en studie op diocesaan en bovendiocesaan niveau.

Het zal goed zijn om onder gezag van de bisschop en zonder uitbreiding van voorzieningen om de zoveel tijd samenkomsten te organiseren van priesters, diakens, vrouwelijke en mannelijke religieuzen en leken die bij de uitoefening van de pastorale zorg betrokken zijn, zowel om het isolement van kleine groepen te overwinnen als ook om eenheid van zienswijzen en van actie met betrekking tot diverse pastorale modellen te waarborgen.

De bisschop zal met aandacht de diakens die zijn medewerkers zijn volgen, door naar mogelijkheid aanwezig te zijn bij ontmoetingen, en mocht hij verhinderd zijn, zal hij niet verzuimen zich te laten vertegenwoordigen.

79. Met goedkeuring van de bisschop moet er een realistisch en haalbaar plan van permanente vorming worden opgesteld in overeenstemming met deze bepalingen, dat rekening houdt met de leeftijd en de specifieke situaties van diakens samen met de vereisten van hun pastoraal ambt.

Om dat te bereiken zal de bisschop een groep voor de vorming geschikte verantwoordelijken kunnen samenstellen of eventueel de samenwerking inroepen van naburige bisdommen.

80. Het is wenselijk dat de bisschop een 'coördinerend orgaan van de diakens' instelt om de diaconale ambtsbediening te programmeren, coördineren en te toetsen: vanaf de onderscheiding van de roeping²¹¹ tot vorming en uitoefening van het ambt met inbegrip van de permanente vorming.

De bisschop die voorzitter zal zijn, of een priester door hem gedelegeerd samen met een verhoudingsgewijs redelijk aantal diakens zullen van dat orgaan deel uit maken. Genoemd orgaan zal niet nalaten de nodige verbindingen met de andere diocesane organen te onderhouden.

Eigen door de bisschop uitgevaardigde richtlijnen zullen alles wat het leven en het fungeren van dat orgaan betreft regelen.

81. Behoudens de overige initiatieven en activiteiten van permanente vorming zullen voor gehuwde diakens zulke worden gepland die, alnaargelang het nodig of wenselijk is, op een of andere manier ook de echtgenotes en het hele gezin erbij betrekken, waarbij men steeds de wezenlijke onderscheiding van de rollen en de duidelijke onafhankelijkheid van het ambt voor ogen moet houden.

82. De diakens zullen ook die initiatieven benutten die de bisschoppenconferenties of de bisdommen gebruikelijk ten behoeve van de permanente vorming van de clerus bevorderen: retraites, conferenties, studiedagen, samenkomsten en integratiecursussen van theologisch-pastorale aard.

Ze zullen ook ervoor zorgen dat zij niet bij die initiatieven ontbreken die vooral hun ambt van evangelisatie, liturgie en naastenliefde betreffen.

Paus Johannes Paulus II heeft dit Directorium goedgekeurd en zijn publicatie bevolen.

Rome, vanuit het Gebouw van de Congregaties, 22 februari, feest van Sint Petrus' Stoel, van het jaar 1998.

DARÍO KARDINAAL CASTRILLÓN HOYOS
prefect
CSABA TERNYÁK
secretaris

Gebed tot de allerheiligste maagd Maria

Maria,
Meesteres van geloof, die met uw gehoorzaamheid aan het woord van God op uitmuntende wijze hebt meegewerkt aan het werk van de verlossing, maak het ambt van de diakens vruchtbaar door hun te leren met geloof het woord te horen en getrouw te verkondigen.

Maria,
Meesters van naastenliefde, die met uw volledige beschikbaarheid voor de roep van God hebt meegewerkt aan de geboorte van de gelovigen in de kerk, maak het ambt en het leven van de diakens vruchtbaar door hun te leren zichzelf in dienst van het volk van God weg te schenken.

Maria,
Meesteres van gebed, die met uw moederlijke voorspraak de kerk bij haar geboorte hebt gesteund en geholpen, maak de diakens steeds attent op de behoeften van de gelovigen door hun te leren de waarde van het gebed te ontdekken.

Maria,
Meesteres van nederigheid, die met uw diep besef de Dienares van de Heer te zijn vervuld werd door de heilige Geest, maak de diakens tot volgzaam instrumenten van de verlossing van Christus door hun te leren groot te zijn door zich klein te maken.

Maria,
Meesteres van de dienst in het verborgene, die met uw normale en gewone leven vol liefde op voorbeeldige wijze het heilsplan van God heeft weten te ondersteunen, maak de diakens tot goede en trouwe dienaars door hun de vreugde te leren van het dienen in de kerk met brandende liefde.

Amen.

Vertaling: dr. H. Flohr

Noten

1. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, dogmatische Constitutie over de kerk *Lumen gentium*, 28.
2. Vgl. *CIC*, can. 1034, 1; Paulus VI, apostolische Brief *Ad pascendum*, (15 augustus 1972), I,a.
3. Vgl. *CIC.*, can. 265-266.
4. Vgl. *a.w.*, can. 1034.1,1016,1019; Johannes Paulus II, apostolische Constitutie *Spirituali militum curae*, (21 april 1986), VI, 3-4, in: *AAS* 78 (1986), 483-484; *cic*, can. 295,1.
5. Vgl. *CIC.*, can. 267-268,1.
6. Vgl. *a.w.*, can. 271.
7. Vgl. Paulus VI, apostolische Brief *Sacrum diaconatus ordinem*, (18 juni 1967), VI, 30.
8. Vgl. *CIC*, can 678,1-3; 715; 738; vgl. ook *Sacrum diaconatus ordinem*, VII,33-35.
9. Vgl. Staatssecretariaat, *Brief aan de Kardinaal Prefect van de heilige Congregatie voor de Sacramenten en de Eredienst*, Prot. N. 122.735 (3 januari 1984).
10. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het herderlijk ambt van de bisschoppen in de kerk *Christus Dominus*, 15; *Sacrum diaconatus ordinem*, 23.
11. *Pontificale Romanum - De Ordinatione Episcopi, Presbyterorum et Diaconorum*, 201, Editio typica altera, Typis Polyglottis, Vaticaan 1990, 110 (*Pontificale Romanum*); vgl. ook *CIC*, can. 273.
12. “... iemand die wordt beheerst door een geest van weerspanning of verzet tegen het gezag zou niet op geschikte wijze de diaconale functies kunnen vervullen. Het diaconaat kan niet worden verleend dan slechts aan hen die geloven in de waarde van de pastorale zending van de bisschop en de priester en in de bijstand van de heilige Geest die hen in hun werkzaamheden en hun beslissingen leidt. In het bijzonder moet worden herhaald dat de diaken ‘aan de bisschop eerbied en gehoorzaamheid betuigen’ moet ... De dienst van de diaken richt zich, vervolgens, op de eigen christelijke gemeenschap en op heel de kerk, waarmee hij slechts een diepe verbondenheid kan voeden om reden van haar zending en haar goddelijke instelling” (Johannes Paulus II, *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 2, in: *Insegnamenti XVI*, 2 (1993), 1055).
13. *CIC*, can. 274,2.
14. “... tot de opgaven van de diaken behoort het ‘bevorderen en ondersteunen van de apostolische activiteiten van leken’. Inzoverre hij meer dan de priester aanwezig en ingevoegd is in wereldse milieus en structuren moet hij zich bemoedigd voelen de nabijheid tussen het gewijde dienstambt en de activiteiten van leken te begunstigen in de gemeenschappelijke dienst aan het Rijk Gods” (Johannes Paulus II, *Catechese in de Algemene Audiëntie* (13 oktober 1993), 5, in: *Insegnamenti XVI*, 2 (1993), 1002-1003); vgl *CIC*, can. 275.
15. Vgl. *CIC*, can. 282.
16. Vgl. *a.w.*, can. 288 verwijzend naar can. 284.
17. Vgl. *a.w.*, can. 284; Congregatie voor de Clerus, Directorium voor het ambt en het leven van de priesters *Tota Ecclesia*, (31 januari 1994), 67-68; Pauselijke Raad voor de Interpretatie van Wetsteksten, *Verheldering inzake de bindende kracht van art. 66* (22 oktober 1994), in: *Sacrum Ministerium*, 2 (1995), 263.
18. Vgl. *CIC*, can. 669.

19. Vgl. *a.w.*, can. 278,1-2, als nadere uitleg van can. 215.
20. Vgl. *a.w.*, can. 278,3, 1374; Duitse Bisschoppenconferentie, Verklaring *Katholische Kirche und Freimaurerei* (28 februari 1980).
21. Vgl. Congregatie voor de Clerus, Verklaring over sommige verenigingen of bewegingen die aan alle geestelijken verboden zijn *Quidam Episcopi* (8 maart 1982), IV.
22. Vgl. *CIC*, can. 299,3, 304.
23. Vgl. *a.w.*, can. 305.
24. Vgl. Johannes Paulus II, *Toespraak tot de bisschoppen van Zaïre bij het Ad Limina-bezoek* (30 april 1983), 4, in: *Insegnamenti*, VI, 1 (1983), 1112-1113; *Toespraak tot de permanent diakens* (16 maart 1985), in: *Insegnamenti*, VIII, 1 (1985), 648-650; vgl. ook *Toespraak bij de wijding van acht nieuwe bisschoppen in Kinshasa* (4 mei 1980), 3-5, in: *Insegnamenti*, III, 1 (1980), 1111-1114; *Catechese in de Algemene Audiëntie* (6 oktober 1993), in: *Insegnamenti*, XVI, 2 (1993), 951-955.
25. *Lumen gentium*, 33; vgl. ook *CIC*, can. 225.
26. Vgl. *CIC*, can. 288, met verwijzing naar can. 285,3-4.
27. Vgl. *a.w.*, can. 288, met verwijzing naar can. 286.
28. Vgl. *a.w.*, can. 222,2, 225,2.
29. Vgl. *a.w.*, can. 672.
30. *A.w.*, can. 287,1.
31. *A.w.*, can. 287,2.
32. Vgl. *a.w.*, can. 288.
33. Vgl. *a.w.*, can. 283.
34. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, 21.
35. Vgl. *CIC*, can. 281 in samenhang met can. 145.
36. “Wanneer clerici zich aan een kerkelijke bediening wijden, verdienen zij een vergoeding te ontvangen die bij hun situatie past, rekening houdend zowel met de aard van de taak zelf als met de omstandigheden van plaats en tijd, en waardoor zij zelf kunnen voorzien in hun eigen levensbehoeften alsmede in een billijke vergoeding voor diegenen op wier dienst zij aangewezen zijn” (*CIC*, can. 281,1).
37. “Eveneens moet ervoor gezorgd worden dat zij die sociale bijstand genieten waardoor op passende wijze in hun behoeften voorzien wordt als zij ziek, invalide of bejaard zijn” (*CIC*, can. 281,2).
38. *CIC*, can. 281,3. Met de term ‘vergoeding’ in het canoniek recht wil men, in onderscheid tot het burgerlijk recht, meer dan het stipendium in de technische zin die schadeloosstelling aangeven die geschikt is om een eerlijk en een evenredig onderhoud van de bedienaar toe te staan, wanneer een dergelijke schadeloosstelling nodig is uit hoofde van rechtvaardigheid.
39. *A.w.*, can. 1274,1.
40. *A.w.*, can. 1274,2.

41. Vgl. *a.w.*, can. 281,1.
42. Vgl. *a.w.*, can. 281,3.
43. Vgl. *t.a.p.*.
44. Vgl. *a.w.*, can. 290-293.
45. *Lumen gentium*, 29.
46. Johannes Paulus II, *Toespraak tot de permanent diakens* (16 maart 1985), 2, in: *Insegnamenti VIII*, 1 (1985), 649; vgl. *Lumen gentium*, 29; *CIC*, can. 1008.
47. Pauselijke Raad voor de Bevordering van de eenheid der Christenen, *Oecumenisch Directorium: richtlijnen voor de toepassing van de beginselen en normen inzake de oecumenische beweging* (25 maart 1993), 71; vgl. Congregatie voor de Geloofsleer, Brief aan de bisschoppen van de katholieke kerk over enkele aspecten van de kerk als *communio* (28 mei 1992).
48. *Oecumenisch Directorium*, 70.
49. *Pontificale Romanum*, 210: "Accipite Evangelium Christi, cuius praeco effectus es; et vide, ut quod leggeris credas, quod credideris doceas, quod docueris imiteris."
50. Vgl. *Lumen gentium*, 29. "Ook aan de diakens komt het toe het volk Gods ten dienste te staan in de bediening van het woord, in gemeenschap met de Bisschop en zijn presbyterium" (*CIC*, can. 757); "In de verkondiging nemen de diakens deel aan het ambt van de priesters" (Johannes Paulus II, *Toespraak tot Priesters, Diakens, Religieuzen en Seminaristen in de Basiliek van het Oratorium van St. Joseph, Montréal, Canada* (11 september 1984), 9, in: *AAS* 77 (1985), 396).
51. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het ambt en het leven van de priesters *Presbyterorum Ordinis*, 4.
52. Vgl. *a.w.*, Tweede Vaticaans Concilie, dogmatische Constitutie over de goddelijke openbaring *Dei verbum*, 25; Congregatie voor de katholieke opvoeding, Rondzendbrief *Come è a conoscenza* (16 juli 1969); *CIC*, can. 760.
53. *Lumen gentium*, 25; *Dei verbum*, 10.
54. Vgl. *CIC*, can. 753.
55. *A.w.*, can. 760.
56. Vgl. *a.w.*, can. 769.
57. Vgl. *Algemene inleiding op het Romeins missaal*, 61; *Missale Romanum*, Ordo lectionis Missae, *Praenotanda*, 8, 24, 50 (1981).
58. Vgl. *CIC*, can. 764.
59. Vgl. *Tota Ecclesia*, 45-47.
60. Vgl. *Algemene inleiding op het Romeins missaal*, 42, 61; vgl. Congregatie voor de Clerus, Pauselijke Raad voor de Leken, Congregatie voor de Geloofsleer, Congregatie voor de Eredienst en de Discipline van de Sacramenten, Congregatie voor de Bisschoppen, Congregatie voor de Evangelisatie van de Volkeren, Congregatie voor de Instituten van Gewijd Leven en de Sociëteiten van Apostolisch

Leven, Pauselijke Raad voor de Interpretatie van Wetsteksten, Instructie betreffende enige kwesties inzake de samenwerking van leken gelovigen met de priesterlijke bediening *Ecclesiae de mysterio* (15 augustus 1997), 3.

61. Tweede Vaticaans Concilie, Constitutie over de heilige liturgie *Sacrosanctum Concilium*, 35; vgl. 52; *CIC*, can. 767,1.

62. Vgl. *CIC*, can. 779; vgl. Congregatie voor de Clerus, *Algemeen directorium voor de catechese* (15 augustus 1997), 216.

63. Paulus VI, apostolische Adhortatie *Evangelii nuntiandi* (8 december 1975).

64. Vgl. *CIC*, can. 804-805.

65. Vgl. *a.w.*, can. 810.

66. Vgl. *a.w.*, can. 761.

67. Vgl. *a.w.*, can. 822.

68. Vgl. *a.w.*, can. 823,1.

69. Vgl. *a.w.*, 831,1-2.

70. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over de missieactiviteit van de kerk *Ad gentes divinitus*, 2.

71. Vgl. *CIC*, can. 784, 786.

72. Vgl. *Ad gentes divinitus*, 16; *Pontificale Romanum*, 207, (*Prex Ordinationis*).

73. Vgl. *Lumen gentium*, 29.

74. *Sacrosanctum Concilium*, 10.

75. *A.w.*, 7.

76. Vgl. *a.w.*, 22, 3; *CIC*, can. 841, 846.

77. Vgl. *CIC*, can. 840.

78. "De diakens hebben deel aan het vieren van de goddelijke eredienst, volgens de voorschriften van het recht" (*CIC* can. 835,3).

79. *Katechismus van de katholieke kerk*, 1570; vgl. *Caeremoniale Episcoporum*, Editio typica, Libreria Editrice, Vaticaan 1995, 23-26.

80. Vgl. *Sacrosanctum Concilium*, 26-27.

81. Vgl. *CIC*, can. 846.1.

82. Vgl. *Sacrosanctum Concilium*, 28.

83. Vgl. *CIC*, can. 929.

84. Vgl. *Algemene inleiding op het Romeins missaal*, 81b, 300, 302; *Institutio generalis Liturgiae Horarum*, 255; *Pontificale Romanum - Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 23, 24, 28, 29, Editio typica,

Typis Polyglottis, Vaticaan 1977, 29, 90; *Rituale Romanum - De Benedictionibus*, 36, Editio Typica, Typis Polyglottis, Vaticaan 1985, 18; *Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis*, 12, Editio typica, Typis Polyglottis, Vaticaan 1981, 10; Congregatie voor de Goddelijke Eredienst, Directorium voor vieringen in afwezigheid van een priester *Christi Ecclesia*, 38, in: *Notitiae* 24 (1988), 388-389; *Pontificale Romanum*, 188: ("Immediate post Precem Ordinationis, Ordinati stola diaconali et dalmatica induuntur, quo eorum ministerium adhinc in liturgiam peragendum manifestetur"), 190; *Caeremoniale Episcoporum*, 67.

85. *CIC*, can. 861,1.

86. Vgl. *a.w.*, can. 530,1.

87. Vgl. *a.w.*, can. 862.

88. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 22, 1.

89. Vgl. *Algemene inleiding op het Romeins missaal*, 61, 127-141.

90. Vgl. *CIC* can. 930,2.

91. Vgl. *a.w.*, can. 907; *Ecclesiae de mysterio*, 6.

92. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 22, 6.

93. Vgl. *CIC*, can. 910,1.

94. Vgl. *a.w.*, can. 911,2.

95. Vgl. *a.w.*, can. 943 en ook *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 22, 3.

96. Vgl. *Christi Ecclesia*, 38; *Ecclesiae de mysterio*, 7.

97. Vgl. Johannes Paulus II, apostolische Exhortatie *Familiaris consortio* (22 november 1981), 73.

98. Vgl. *CIC*, can. 1063.

99. Vgl. *Lumen gentium*, 29; *CIC*, can. 1108,1-2; *Ordo celebrandi Matrimonium*, Ed. typica altera (1991), 21.

100. Vgl. *CIC*, can. 1111.1-2.

101. Vgl. *a.w.*, can. 137,3-4.

102. Vgl. Concilie van Florence, Bul *Exsultate Deo* (DS 1325); Concilie van Trente, *Doctrina de sacramento extremae unctionis*, 3 (DS 1679) en 4 *de extrema unctione* (DS 1719).

103. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, II, 10; *Ecclesiae de mysterio*, 9.

104. Vgl. *CIC*, can. 276,2.3.

105. Vgl. *Institutio generalis Liturgiae Horarum*, 20; 255-256.

106. Vgl. *Sacrosanctum Concilium*, 60; *CIC*, can. 1166 en can. 1168; *Katechismus van de katholieke kerk*, 1667.

107. Vgl. *CIC*, can. 1169,3.

108. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 22,5; en ook *Ordo exsequiarum*, 19; *Ecclesiae de mysterio*, 12.
109. Vgl. *Rituale Romanum: de Benedictionibus*, 18c.
110. Vgl. *CIC*, can. 129.1.
111. H. Polycarpus, *Epist. ad Philippenses*, 5, 2, in: F. Funk (ed.), *Patres Apostolici*, I, Tubingen 1901, 300, geciteerd in *Lumen gentium*, 29.
112. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, Inleiding.
113. *Lumen gentium*, 29.
114. *Pontificale Romanum*, 207 (*Prex Ordinationis*).
115. Vgl. Hippolytus, *Traditio Apostolica*, 8, 24; sc, 11bis, 58-63; 98-99; *Didascalia Apostolorum* (Siriaca), III, XI, in: A. Vööbus (ed.) *The Didascalia Apostolorum in Syriae*. (oorspronkelijke tekst en Engelse vertaling), *CSCO*, I, 402 (band 176), 29-30; II, 408 (band 180), 120-129; *Didascalia Apostolorum*, III, 13 (19), 1-7, in: F. Funk (ed.), *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, Paderborn 1906, I, 212-216; *Christus Dominus*, 13.
116. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, pastorale Constitutie over de kerk in de wereld van deze tijd *Gaudium et spes*, 40-45.
117. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 22, 9; vgl. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (13 oktober 1993), 5.
118. Vgl. *CIC*, can. 494.
119. Vgl. *a.w.*, can. 493.
120. Johannes Paulus II, *Toespraak tot de permanent diakens van de Verenigde Staten*, Detroit (19 september 1987), 3 (*Toespraak Detroit*), in: *Insegnamenti*, X, 3 (1987), 656.
121. Vgl. *CIC*, can. 157.
122. *Lumen gentium*, 27.
123. Vgl. *CIC*, can. 519.
124. Vgl. *a.w.*, can. 517,1.
125. Vgl. *a.w.*, can. 517,2.
126. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 22, 10.
127. Vgl. *CIC*, can. 1248,2; *Christi Ecclesia*, 29.
128. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (13 oktober 1993), 4.
129. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 24; *CIC*, can. 536.
130. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 24; *CIC*, can. 512,1.
131. Vgl. *CIC*, can. 463,2.

132. Vgl. *Lumen gentium*, 28; *Christus Dominus*, 27; *Presbyterorum Ordinis*, 7; *CIC*, can. 495,1.
133. Vgl. *CIC*, can. 482.
134. Vgl. *a.w.*, can. 1421,1.
135. Vgl. *a.w.*, can. 1424.
136. Vgl. *a.w.*, can. 1428.2.
137. Vgl. *a.w.*, can. 1435.
138. Vgl. *a.w.*, can. 483,1.
139. Vgl. *a.w.*, can. 1420,4, can. 553,1.
140. *Sacrosanctum Concilium*, 2.
141. Vgl. *a.w.*, *Lumen gentium*, 5.
142. *Gaudium et spes*, 2.
143. *A.w.*, 4.
144. *Lumen gentium*, 40.
145. *Presbyterorum Ordinis*, 12.
146. *Ad gentes*, 16.
147. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 1.
148. “Alle christengelovigen moeten overeenkomstig de eigen plaats hun krachten aanwenden om een heilig leven te leiden alsook om de groei van de Kerk en haar voortdurende heiliging te bevorderen” (*CIC*, can. 210).
149. “Zij staan in de dienst van de geheimenissen van Christus en de kerk. Van alle ondeugden moeten zij zich verre houden, aan God behagen en alles wat in het oog van de mensen heilzaam is, beoefenen (vgl. 1Tim 3,8-10 en 12-13)”: *Lumen gentium*, 41. Vgl. ook *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 25.
150. “Clerici zijn op een bijzondere wijze gehouden om in hun levenswandel de heiligheid na te streven, omdat zij, in het ontvangen van de wijding op een nieuwe titel aan God gewijd, de uitdelers van Gods geheimen zijn ten dienst van Zijn volk” (*CIC*, can. 276,1).
151. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 2.
152. *A.w.*, 1.
153. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het lekenapostolaat *Apostolicam actuositatem*, 4, 8; *Gaudium et spes*, 27, 93.
154. Vgl. Johannes Paulus II, Toespraak (16 maart 1985), 2, in: *Insegnamenti*, VIII, 1 (1985), 649; Johannes Paulus II, postsynodale apostolische Exhortatie *Pastores dabo vobis* (25 maart 1992), 3, 21.
155. Vgl. *Pastores dabo vobis* 16.

156. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 2.
157. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 23.
158. Vgl. Johannes Paulus II, Encycliek *Redemptor hominis* (4 maart 1979), 13-17.
159. *Sacrum diaconatus ordinem*, II, 8.
160. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 2.
161. Vgl. *Presbyterorum Ordinis*, 14 en 15; *CIC*, can. 276, 2,1.
162. *Presbyterorum Ordinis*, 12.
163. *Pontificale Romanum*, 210.
164. H. Augustinus, *Sermones*, 179, 1, in: *PL* 38, 966.
165. *Dei verbum*, 25; vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 26, 1; *CIC*, can. 276, 2,2.
166. Vgl. *Lumen gentium*, 25.
167. Vgl. *CIC*, can. 833; Congregatie voor de Geloofsleer, *Professio fidei et iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo*, in: *AAS* 81 (1989), 104-106 en 1169.
168. *Dei verbum*, 21.
169. Vgl. *Sacrosanctum Concilium*, 7.
170. Vgl. *t.a.p.*
171. *A.w.*, 59.
172. Vgl. *CIC*, can. 276, 2,2; *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 26, 2.
173. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 26,2.
174. *Presbyterorum Ordinis*, 5.
175. Vgl. *CIC*, can. 276.2.5; *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 26,3.
176. Vgl. *CIC*, can. 276, 2,3.
177. Vgl. *a.w.*, can. 276, 2,4.
178. Vgl. *a.w.*, can. 276, 2,5.
179. Vgl. *Lumen gentium*, 23.
180. *Christus Dominus*, 11; *CIC*, can. 369.
181. Vgl. *CIC*, can. 276, 2,5; *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 26,4.
182. *Pastores dabo vobis*, 36, waarin Zijne Heiligheid *Propositio* 5 van de Synodevaders citeert.

183. Vgl. Johannes Paulus II, Toespraak tot de Romeinse curie (22 december 1987), in: AAS 80 (1988), 1025-1034; Johannes Paulus II, apostolische Brief *Mulieris dignitatem* (15 augustus 1988), 27.
184. Vgl. *Lumen gentium*, 29.
185. “His rationibus in mysteriis Christi Eiusque missione fundatis, coelibatus ... omnibus ad Ordinem sacrum promovendis lege impositum est”: *Presbyterorum Ordinis*, 16; vgl. *CIC*, can. 247,1; can. 277,1; can. 1037.
186. Vgl. *CIC*, can. 277,1; Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over de priesteropleiding *Optatam totius*, 10.
187. Johannes Paulus II, Brief aan alle priesters van de kerk bij gelegenheid van Witte Donderdag *Novo incipiente* (8 april 1979), 8.
188. Vgl. *CIC*, can. 277,2.
189. *Toespraak Detroit*, 5.
190. Vgl. *CIC*, can. 1031,2.
191. *Toespraak Detroit*, 5.
192. Vgl. *CIC*, can. 277,1.
193. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, III, 16; *Ad pascendum*, VI; *CIC*, can. 1087. Eventuele uitzonderingen zijn geregeld door de Rondzendbrief van de Congregatie voor de Eredienst en de Sacramentendiscipline aan de diocesane Ordinarii en aan de Algemeen Oversten van de Instituten van het Gewijde Leven en van de Sociëteiten van Apostolisch Leven, 263/97 (6 juni 1997), 8.
194. Vgl. *Pastores dabo vobis*, 42.
195. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 4.
196. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, II, 8-10; III, 14-15; *Ad pascendum*, VII; *CIC*, can. 236, can. 1027, can. 1032,3.
197. Vgl. *Pastores dabo vobis*, 70.
198. *T.a.p.*
199. Vgl. *a.w.*, 76; 79.
200. Vgl. *Christus Dominus*, 15; *Pastores dabo vobis*, 79.
201. *Tota Ecclesia*, 71.
202. Vgl. *Pastores dabo vobis*, 78.
203. *Tota Ecclesia*, 71.
204. Vgl. *Pastores dabo vobis*, 71; *Tota Ecclesia*, 74.
205. Vgl. H. Ignatius van Antiochië: “De diakens, die bedienaars van de geheimen van Christus Jezus zijn, moeten op alle manieren aanvaard zijn door allen. Ze zijn immers geen diakens van spijzen en

dranken maar bedienaars van de kerk van God" (*Epist. ad Trallianos*, 2, 3, in: F. Funk (ed.), *Patres Apostolici*, I, Tübingen 1901, I, 244-245).

206. Vgl. *Pastores dabo vobis*, 72; *Tota Ecclesia*, 75.

207. *Pastores dabo vobis*, 72.

208. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 28; *cic*, can. 276,4.

209. Vgl. *cic*, can. 279.

210. *Pastores dabo vobis*, 72.

211. Vgl. *cic*, can. 1029.